

ՀՏԴ՝ 930.25

ԱՐԽԻՎԱՅԻՆ ՎԱՎԵՐԱԳՐԵՐ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ ԳԱՎԱՌԻ  
ՄԱՍԻՆ (XX ԴԱՐԻ ՄԿԻԶԲ)\*

*Արկադի Ակոպով, Դիանա Ոսկանյան*

ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոն

**Բանալի բառեր՝** *Հայաստան, Ռուսական կայսրություն, Երևանի նահանգ, ժողովրդագրություն, բնակչություն, գաղթականներ, տեղամաս, քաղաք, գյուղ:*

Ներկայացված փաստաթղթերը հետաքրքիր տեղեկություններ են պարունակում XX դարասկզբի Ալեքսանդրապոլի գավառի էթնոժողովրդագրական և կրոնադավանաբանական պատկերի վերաբերյալ: Առկա են տարաբնույթ վիճակագրական տվյալներ արևմտահայերի ներգաղթի, քաղաքների աշխարհագրության և բնակչության բաշխման, գյուղական բնակչության, հայկական առաքելական եկեղեցիների, վանքերի, ծխական դպրոցների, այլ կրոնական հաստատությունների և հոգևորականների թվաքանակի վերաբերյալ: Աղյուսակները կազմված են տարբեր վիճակագրական ժողովածուների, ինչպես նաև Հայաստանի ազգային արխիվի թիվ 105 և Վրաստանի պատմության կենտրոնական պետական արխիվի թիվ 415 (Անդրկովկասյան վիճակագրական կոմիտե) ֆոնդերում պահպանվող վավերագրերի հիման վրա:

**Նախաբան՝** XIX դարի սկզբներից սկսած Ռուսական կայսրությունն ակտիվացնում է իր քաղաքականությունն Անդրկովկասում: Ռուսաստանի առաջին խաղաղամանը տարածաշրջանում առաջին հերթին հող է նախապատրաստում 1801 թ. Արևելյան Վրաստանի միացումը Ռուսաստանին, որին հետևում է 1804-1813 թթ. և 1826-1828 թթ. ռուս-պարսկական պատերազմների արդյունքում Արևելյան Հայաստանի միացումը կայսրությանը:

Նորանվաճ երկրամասերում Ռուսաստանը պարբերաբար վարչատարածքային բաժանումներ էր կատարում: Այսպես, 1828 թ. մարտին Նիկոլայ I

\* Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ ԿԳՄՄՆ գիտության կոմիտեի տրամադրած ֆինանսավորմամբ՝ 18SH-6A007 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

կայսեր հրամանով Ռուսաստանին անցած Արևելյան Հայաստանի նոր գրավված տարածքներից կազմավորվում է Հայկական մարզը: 1840թ. Անդրկովկասում նոր վարչական փոփոխություններ են տեղի ունենում. ձևավորվում են 2 վարչական միավորներ՝ Վրացա-Իմերեթական նահանգը և Կասպիական մարզը: 1844թ. Կովկասում ստեղծվում է փոխարքայություն, իսկ 1846 թ. երկրամասը բաժանվում է 4 նահանգների: 1849 թ. հունիսի 9-ին Կովկասի փոխարքայի հրամանով Թիֆլիսի ու Շամախու նահանգների առանձին տարածքների միավորմամբ ստեղծվում է Երևանի նահանգը, որի կազմի մեջ են մտնում Երևանի, Օրդուբադի, Նախիջևանի, Նոր Բայազետի, նաև Ալեքսանդրապոլի գավառները:

Իր գոյության ողջ ընթացքում (1840-1924 թթ.) Ալեքսանդրապոլի գավառի սահմանները պարբերաբար ենթարկվել են փոփոխությունների: XIX դարասկզբից գավառի տարածքը Փամբակ-Շորագյալի ուղեմաս (դիստանցիա) անվամբ մտնում էր Վրացական նահանգի կազմի մեջ: 1840 թ. վերափոխման արդյունքում ի հայտ եկավ նաև Ալեքսանդրապոլի գավառը: XIX դարասկզբին մարդաթափ և կիսավեր Փամբակի և Շորագյալի սուլթանությունների հիմքի վրա ստեղծված Ալեքսանդրապոլի գավառն արդեն նույն դարավերջին բաժանվում է ոստիկանական չորս տեղամասերի և 27 գյուղական հասարակությունների՝ 160 գյուղերով: Գավառը ռազմաքաղաքական և սոցիալ-տնտեսական մի շարք կարևոր հանգամանքների բերումով XIX դ. կեսերից դարձավ Երևանի նահանգի հայաշատ գավառներից մեկը, որ զբաղեցնում էր նահանգի տարածքի 13%-ը (3680 կմ<sup>2</sup>)<sup>1</sup>:

Երևանի նահանգի Ալեքսանդրապոլի գավառի ժողովրդագրական գործընթացների և կրոնադավանաբանական պատկերի ուսումնասիրությունն անհնար է առանց արխիվային փաստաթղթերում առկա ժողովրդագրական նյութի հավաքագրման ու վերլուծության: Վերջին տարիներին այս բնագավառում արժեքավոր աշխատանքներ են կատարվել ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայագիտական հետազոտությունների կենտրոնում, որի գիտաշխատողներ Ա. Հայրապետյանը և Կ.Ալեքսանյանը հրատարակել են Ալեքսանդրապոլի գավառի վերաբերյալ արխիվային փաստաթղթերի ծավալուն ժողովածուներ<sup>2</sup>:

Շարունակելով մեր գործընկերների արածը՝ այժմ ընթերցողի դատին ենք հանձնում Հայաստանի և Վրաստանի ազգային արխիվներում պահպանվող և XX դարասկզբով թվագրվող նորահայտ փաստաթղթեր, որոնք նոր լույս են սփռում գավառի բնակչության էթնոժողովրդագրական և կրոնադավանաբա-

<sup>1</sup> Տե՛ս Ալեքսանդրապոլի գավառը վիճակագրական նյութերում (XIXդ. - XXդ. սկիզբ), փաստաթղթերի և նյութերի ժողովածու, աշխատասիրությամբ Ա. Հայրապետյանի, Եր., 2011, էջ 7-9:

<sup>2</sup> Տե՛ս **Հայրապետյան Ա.**, նշվ. աշխ., **Ալեքսանյան Կ.**, Արևմտահայ գաղթականությունը Ալեքսանդրապոլի գավառում 1914-1922 թթ., փաստաթղթերի ժողովածու, Եր., 2012, 512 էջ:

նական պատկերին, բնակավայրերի տեղագրությանն ու տեղաբաշխմանը, բնակչության կենսաբանական և մեխանիկական տեղաշարժերին և ազգային կազմի խնդիրներին:

**ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ  
ԹՎԱՔԱՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ 1902թ.**

**Ալեքսանդրապոլի գավառի տեղաբնիկ ազգաբնակչության  
էթնոժողովրդագրական պատկերը 1902թ.<sup>3</sup>**

աղյուսակ 1

Ազգությունը		գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ		1-ին ոստիկանա- կան տեղամաս		2-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		3-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		4-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		ԸՆԴԱՄԵՆԸ
		ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	
ռուս	ուղղափառ	39	31	----	----	----	----	----	----	----	----	70
	աղանդավոր	----	----	762	713	----	----	----	----	----	----	1475
Եվրոպացի <sup>4</sup>		19	11	----	----	----	----	----	----	----	----	30
վրացի	ուղղափառ	1	3	----	----	----	----	----	----	----	----	4
	մահմեդական	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----	----
հայ	առաքելական	16301	15539	18672	16206	15113	14374	12853	11620	18334	16782	155794
	ուղղափառ	----	----	----	----	----	----	62	46	91	83	282
	կաթոլիկ	250	230	----	----	728	939	2999	2802	1159	1141	10248
Եզդի		----	----	----	----	2764	2540	----	----	13	14	5331
սիիացի <sup>5</sup>	պարսիկ	474	446	2095	1730	623	592	----	----	----	----	5960
	թաթար	----	----	823	691	186	181	----	----	----	----	1881

<sup>3</sup> Ընթերցողի ուշադրությանը ներկայացվող յոթ աղյուսակները կազմել ենք Երևանի նահանգային վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրատարակվող «Памятная книжка Эриванской губернии на 1904 год» ժողովածուի հաղորդած վիճակագրական տեղեկությունների հիման վրա (Մանրամասն տե՛ս Памятная книжка Эриванской губернии на 1904 год, под редакцией секретаря Эриванского губернского статистического комитета, правителя канцелярии губернатора А.И. Марченко, издание Эриванского губернского статистического комитета, Эривань, 1903, отд. III, с. 8-28, 44-45, 84-86):

<sup>4</sup> Բնագրում «Եվրոպական ազգություններ» բաժինը բաժանվում է երկու մասի՝ հռոմեակաթոլիկ լեհերի և գերմանացիների:

<sup>5</sup> Բնագրում «Ասիական տարբեր ազգություններ» բաժինը բաժանվում է երեք մասի: Առաջին երկուսը պարսիկներն (շիա մահմեդական) ու թաթարներն են (սունի մահմեդական): Երրորդ բաժնի ազգային պատկանելության փոխարեն միայն նշված է քրիստոնյա:

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

	քրիստոնյա	130	131	----	----	----	----	----	----	----	----	261
զնչու		152	122	----	----	----	----	----	----	----	----	274
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		17366	16513	22352	19340	19414	18626	15914	14468	19597	18020	181610

**Ալեքսանդրապոլի գավառի տեղաբնիկ ազգաբնակչության կրոնադավանաբանական պատկերը 1902թ.**

աղյուսակ 2

դավանանքը	գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ		1-ին ոստիկանա- կան տեղամաս		2-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		3-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		4-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		ԸՆԴԱՄԵՆԸ
	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	
ուղղափառ	40	34	----	----	----	----	62	46	91	83	356
ռուս աղանդավոր	----	----	762	713	----	----	----	----	----	----	1475
հռոմեակաթուղիկ	19	11	----	----	----	----	----	----	----	----	30
հայ առաքելական	16301	15539	18672	16206	15113	14374	12853	11620	18334	16782	155794
հայ կաթոլիկ	250	230	----	----	728	939	2999	2802	1159	1141	10248
կռապաշտ	----	----	----	----	2764	2540	----	----	13	14	5331
շիա մահմեդական	474	446	2095	1730	623	592	----	----	----	----	5960
սունի մահմեդական	----	----	823	691	186	181	----	----	----	----	1881
քրիստոնյա	130	131	----	----	----	----	----	----	----	----	261
զնչու	152	122	----	----	----	----	----	----	----	----	274
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	17366	16513	22352	19340	19414	18626	15914	14468	19597	18020	181610

**Ալեքսանդրապոլի գավառում ժամանակավորապես հաստատվածների էթնոժողովրդագրական պատկերը 1902թ.**

աղյուսակ 3

Ազգությունը	գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ		1-ին ոստիկանա- կան տեղամաս		2-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		3-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		4-րդ ոստիկանա- կան տեղամաս		ԸՆԴԱՄԵՆԸ
	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	
Բ ուղղափառ	876	902	137	114	15	12	----	----	60	46	2162

Արկադի Ակոպով, Դիանա Ոսկանյան

	աղանդավոր	8	16	33	25	1	1	4	10	----	----	98
Եվրոպացի		75	59	14	9	----	----	----	----	1	----	158
վրացի	ուղղափառ	199	231	23	11	5	4	----	----	4	22	499
	մահմեդական	----	----	----	----	23	15	----	----	----	----	38
հայ	առաքելական	1192	1050	256	202	143	143	81	71	365	278	3781
	ուղղափառ	4	2	----	----	----	----	----	----	----	----	6
	կաթոլիկ	74	73	----	----	----	----	26	21	2	3	199
Եզդի			92	----	----	125	122	4	2	----	----	437
Քուրդ			7	15	18	----	----	5	4	----	----	63
լեռնական մահմեդ.			15	----	----	1	----	4	6	----	----	44
սախացի	Պարսիկ	29	36	46	62	----	----	----	----	----	----	173
	Թաթար	15	14	3	----	----	----	----	----	----	----	32
	քրիստոնյա	151	146	69	36	----	----	12	9	3	4	430
Գնչու		----	----	3	2	----	----	3	2	----	----	10
Հրեա		65	37	11	9	----	----	----	----	----	----	122
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		<b>2812</b>	<b>2680</b>	<b>610</b>	<b>488</b>	<b>313</b>	<b>297</b>	<b>139</b>	<b>125</b>	<b>435</b>	<b>353</b>	<b>8252</b>

Ալեքսանդրապոլի գավառում ժամանակավորապես հաստատվածների կրոնադավանաբանական պատկերը 1902թ.

աղյուսակ 4

դավանանքը	գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ		1-ին ոստիկանական տեղամաս		2-րդ ոստիկանական տեղամաս		3-րդ ոստիկանական տեղամաս		4-րդ ոստիկանական տեղամաս		ԸՆԴԱՄԵՆԸ
	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	
Ուղղափառ	1079	1135	160	125	20	16	----	----	64	68	2667
ռուս աղանդավոր	8	16	33	25	1	1	4	10	----	----	98
հռոմեակաթոլիկ	75	59	14	9	----	----	----	----	1	----	158
հայ առաքելական	1192	1050	256	202	143	143	81	71	365	278	3781
հայ կաթոլիկ	74	73	----	----	----	----	26	21	2	3	199
կռապաշտ	92	92	----	----	125	122	4	2	----	----	437
շիա մահմեդական	29	36	46	62	----	----	----	----	----	----	173
սունի	47	36	18	18	24	15	9	10	----	----	177

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

մահմեդական											
քրիստոնյա	151	146	69	36	----	----	12	9	3	4	430
մովսիսական	65	37	11	9	----	----	----	----	----	----	122
զնչու	----	----	3	2	----	----	3	2	----	----	10
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>2812</b>	<b>2680</b>	<b>610</b>	<b>488</b>	<b>313</b>	<b>297</b>	<b>139</b>	<b>125</b>	<b>435</b>	<b>353</b>	<b>8252</b>

Տեղեկագիր 1902թ. ընթացքում Ալեքսանդրապոլում հաստատվածների և այստեղից հեռացածների մասին<sup>6</sup>

աղյուսակ 5

որտեղից են եկել	ուր են եկել	ար.	իգ.	ընդ.	ազգությունը	Դավանանքը
Թուրքիայից	Ալեքսանդրապոլ	1118	909	2027	հայ	հայ
		1	----	1	հայ	առաքելական
		2	----	2	հույն	հայ կաթոլիկ ուղղափառ
որտեղից են գնացել	ուր են գնացել	ար.	իգ.	ընդ.	ազգությունը	Դավանանքը
Ալեքսանդրապոլից	Թուրքիա	4	2	6	հայ	հայ առաքելական

Տեղեկագիր Ալեքսանդրապոլի գավառի 1902թ. բնակչության բնական վերարտադրության մասին<sup>7</sup>

աղյուսակ 6

Դավանանք	քաղաքներ և ոստիկանական տեղամասեր	Ամուսնությունների թիվը	Ծնվածների թիվը			մահացածների թիվը			Մղվածներ
			ար.	իգ.	ընդ.	ար.	իգ.	ընդ.	
առաքելական	գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	10	48	47	95	28	21	49	+46
	I ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	II ոստիկանական տեղամաս	1	1	----	1	----	----	----	+1
	III ոստիկանական տեղամաս	5	22	23	45	5	23	28	+17
	IV ոստիկանական տեղամաս	1	3	2	5	2	---	2	+3
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		<b>17</b>	<b>74</b>	<b>72</b>	<b>146</b>	<b>35</b>	<b>44</b>	<b>79</b>	<b>+67</b>
սլավոն	գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	----	----	----	----	----	----	----	----

<sup>6</sup> 1902թ. ընթացքում Թուրքիայից Ալեքսանդրապոլի գավառի գյուղեր գաղթածների, ինչպես նաև այստեղից արտագաղթածների մասին աղբյուրը տեղեկություններ չի հաղորդում:

<sup>7</sup> Երևանի նահանգի Երևանի, Ալեքսանդրապոլի, Շարուր-Դարալագյազի և Նախիջևանի գավառներում 1902թ. ընթացքում եզրի ազգաբնակչության շրջանում ամուսնության, ծնունդի կամ մահվան դեպք տեղական իշխանությունների կողմից չի արձանագրվել:

<sup>8</sup> Ալեքսանդրապոլ, Նախիջևան և Օրդուբադ քաղաքներում, ինչպես նաև Սուրմալուի ու Շարուր-Դարալագյազի գավառներում տեղական իշխանությունների կողմից 1902թ. ընթացքում աղանդավոր ռուսների մահվան որևէ դեպք չի արձանագրվել:

Արկադի Ակոպով, Դիանա Ռսկանյան

	I ոստիկանական տեղամաս	9	30	21	51	18	14	32	+19
	II ոստիկանական տեղամաս	----	----	1	1	----	1	1	0
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		9	30	22	52	18	15	33	+19
Հայ առաքելական	զավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	216	550	525	1075	409	386	795	+280
	I ոստիկանական տեղամաս	322	840	790	1630	623	564	1187	+443
	II ոստիկանական տեղամաս	233	802	693	1495	496	397	893	+602
	III ոստիկանական տեղամաս	199	552	461	1013	288	261	549	+464
	IV ոստիկանական տեղամաս	237	734	640	1374	438	394	832	+542
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		1207	3478	3109	6587	2254	2002	4256	+2331
կաթոլիկներ	զավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	2	9	11	20	5	3	8	+12
	I ոստիկանական տեղամաս	1	8	5	13	3	3	6	+7
	II ոստիկանական տեղամաս	10	28	28	56	13	12	25	+31
	III ոստիկանական տեղամաս	54	127	111	238	51	46	97	+141
	IV ոստիկանական տեղամաս	11	33	32	65	10	14	24	+41
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		78	205	187	392	82	78	160	+232
Հիս մահմեդական	զավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	4	10	7	17	10	8	18	-1
	I ոստիկանական տեղամաս	50	84	67	151	35	35	70	+81
	II ոստիկանական տեղամաս	11	21	9	30	8	4	12	+18
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		65	115	83	198	53	47	100	+98
սուննի մահմեդական	զավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	----	1	----	1	----	----	----	+1
	I ոստիկանական տեղամաս	28	43	26	69	11	17	28	+41
	II ոստիկանական տեղամաս	13	16	12	28	11	9	20	+8
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		41	60	38	98	22	26	48	+50

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

մովսիսական <sup>9</sup>	գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	----	3	2	5	2	1	3	+2
	I ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	II ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	----	----	----	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		----	3	2	5	2	1	3	+2
<b>ՀԱՆՐԱԳՈՒՄՍԱՐԸ</b>		1417	3965	3513	7478	2466	2213	4679	+2799

**Տեղեկագիր 1902թ. Ալեքսանդրապոլի գավառում սպանության (բռնի, պատահաբար) դեպքերի մասին**

աղյուսակ 7

Քաղաքներ և ոստիկանական տեղամասեր	սպանություն	Անհայտ դիակի հայտնաբերում	հանկարծամահություն								ԸՆԴԱՄԵՆԸ
			Շանթա-հարված		Ցրուա-հարված		Գետում իւղղված		Այլ պատճառներով		
			ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	ար.	իգ.	
գավ. կենտրոն Ալեքսանդրապոլ	----	1	---	---	---	----	1	---	5	----	7
I ոստիկանական տեղամաս	4	----	---	---	---	----	---	---	1	----	5
II ոստիկանական տեղամաս	4	----	2	---	3	----	-	---	----	----	9
III ոստիկանական տեղամաս	----	----	---	---	---	----	1	---	1	----	2
IV ոստիկանական տեղամաս	2	----	---	---	---	----	-	---	1	----	3
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	10	1	2	---	3	----	2	---	8	----	26

**Ալեքսանդրապոլ քաղաքում և համանուն գավառում 1902-1910թթ. ընթացքում հաստատված արևմտահայ գաղթականության ընտանեկան ցուցակագրում<sup>10</sup>**

<sup>9</sup> Ալեքսանդրապոլի գավառի չորս ոստիկանական տեղամասերից և ոչ մեկում տեղական իշխանությունների կողմից 1902թ. ընթացքում հրեաների ամուսնության, ծնունդի կամ մահվան դեպք չի արձանագրվել:

<sup>10</sup> Փաստաթուղթը կազմվել ու Երևանի արքունական պալատ է հանձնվել 1914թ. նոյեմբերի 6-ին (Эриваньская казенная палата. Посемейный список армян-беженцев проживающих в городе Александрополе и в уезде, ՀԱԱ. ֆոնդ 105, ցուցակ 1, գործ 609, թթ. 1-653): Տեխնիկական պատճառներով ստվարաձավալ ցուցակից մեր կողմից առանձնացվել և ընթերցողի ուշադրությանը չեն ներկայացվում գաղթականների անձնական տվյալները՝ անուն, ազգանուն, տարիք և այլն:



աղյուսակ 1

Ուր են եկել	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	տարեթիվը	ազգ.	Դավանանքը
<b>Ա Լ Ե Ք Ս Ա Ն Դ Ր Ա Պ Ո Լ</b>							
<b>քաղաքաբանա 1-ին<sup>11</sup></b>	20	48	32	80	22.02.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
	12	34	22	56	10.09.1902թ.		
	5	14	11	25	03.12.1902թ.		
	6	18	7	25	24.08.1910թ.		
<b>քաղաքաբանա 2-րդ</b>	65	154	145	299	01.03.1904թ.	հայ	հայ առաքելական
	14	26	15	41	20.03.1907թ.		
	8	13	19	32	27.03.1907թ.		
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	130	307	251	558			
<b>Գ Ա Վ Ա Ռ Ի Գ Յ Ո Ւ Դ Ե Ր</b>							
1. Ղարաքիլիսա Մեծ	15	28	27	55	17.01.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
2. Ղշլաղ	1	4	3	7	--/--	--/--	--/--
3. Յաղուբլի	1	1	1	2	--/--	--/--	--/--
4. Հաջիդարա	1	2	3	5	22.01.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
5. Չոտուր	1	2	2	4	--/--	--/--	--/--
6. Ղալթախչի	1	3	2	5	--/--	--/--	--/--
7. Ավդիբեկ	1	3	1	4	--/--	--/--	--/--
8. Ղարալ	4	11	7	18	--/--	--/--	--/--
9. Գյուլլիջա	1	1	2	3	--/--	--/--	--/--
10. Արըխվալի 3-րդ	4	12	7	19	24.01.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
11. Ղոնախոբան	4	8	7	15	--/--	--/--	--/--
12. Հաջինազար-Ղուլի	10	40	23	63	--/--	--/--	--/--
13. Դուզբենդ	1	4	2	6	--/--	--/--	--/--
14. Ջաջուռ	4	16	8	24	--/--	--/--	--/--
15. Դիրաքլար	6	14	17	31	25.01.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
16. Խանվալի	2	3	5	8	--/--	--/--	--/--
17. Քյափանակ Փոքր	3	5	4	9	--/--	--/--	--/--
18. Քյափանակ Մեծ	1	3	7	10	--/--	--/--	--/--
19. Չրախլի	6	25	26	51	--/--	--/--	--/--
20. Արըխվալի Մեծ	1	2	4	6	26.01.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
<b>21. Եգանլար<sup>12</sup></b>	3	6	13	19	--/--	--/--	--/--

<sup>11</sup> 1902թ. փետրվարի 22-ին Թուրքիայից Ալեքսանդրապոլ գաղթած և երկրորդ քաղաքաբանատու հաստատված Արշակ Սահակի Մանուկովը (Մանուկյան) 1902թ. մարտի 20-ի երդման արարողության ժամանակ ռուսական քաղաքացիություն ընդունելուց հրաժարվել է (տե՛ս ՀԱԱ ֆոնդ 105, ցուցակ 1, գործ 609, թթ. 547):

<sup>12</sup> Համաձայն Կարսի ոստիկանապետի 05.06.1908թ. N 4458 զեկուցագրի՝ 26.01.1902թ. Թուրքիայից Եգանլար գաղթած 3 ընտանիքներից մեկը՝ 3 մարդ (1ար. և 2 իգ. սեռից) վերահաստատվել է Կարս քաղաքում (տե՛ս ՀԱԱ ֆոնդ 105, ցուցակ 1, գործ 609, թթ. 144):

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

22. Բերանդ Փոքր	1	5	1	6	--/--	--/--	--/--
23. Ղասմալի	3	9	7	16	--/--	--/--	--/--
24. Ղուլիջան	2	7	3	10	--/--	--/--	--/--
25. Ղազանչի	1	6	7	13	--/--	--/--	--/--
26. Քյաֆթառլի	1	1	1	2	--/--	--/--	--/--
27. Ղըրխդագիրման	6	21	17	38	27.01.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
28. Հաջիխալիլ	5	10	13	23	--/--	--/--	--/--
29. Գյոզալդարա Հայկ.	1	2	4	6	--/--	--/--	--/--
30. Դանագիրմագ	1	2	3	5	--/--	--/--	--/--
31. Ջանգիթափա	1	2	1	3	--/--	--/--	--/--
32. Մեխիքքենդ	2	4	4	8	--/--	--/--	--/--
33. Ղափըլի	2	7	10	17	05.02.1902թ.	հայ	հայ առաքելական
34. Քյալալի	2	5	6	11	--/--	--/--	--/--
35. Բուդդաշեն	5	18	13	31	--/--	--/--	--/--
36. Ղզըլքիլիսա 1-ին <sup>13</sup>	4	14	12	26	--/--	--/--	--/--
37. Ենիքյոյ	3	10	9	19	--/--	--/--	--/--
38. Ջարինջա	2	8	6	14	--/--	--/--	--/--
39. Բոզդոդան	1	3	2	5	--/--	--/--	--/--
40. Սվարվերդի	3	7	5	12	--/--	--/--	--/--
41. Տավշանդշլաղ	1	1	1	2	--/--	--/--	--/--
42. Ադին	2	6	3	9	--/--	--/--	--/--
43. Տաշդալա	4	12	8	20	--/--	--/--	--/--
44. Մոլլա Գյոկչա	8	28	12	40	--/--	--/--	--/--
45. Բագարխանա	6	21	13	34	--/--	--/--	--/--
46. Մահմուդջուղ	9	21	14	35	--/--	--/--	--/--
47. Արթիկ	2	11	13	24	--/--	--/--	--/--
48. Ղփչաղ	1	4	2	6	--/--	--/--	--/--
49. Բաշգյուղ	2	4	5	9	--/--	--/--	--/--
50. Սոգութլի	6	17	16	33	--/--	--/--	--/--
51. Շիրվանջուղ	3	8	10	18	06.03.1903թ.	հայ	հայ առաքելական
52. Բողագքեսան	1	5	1	6	--/--	--/--	--/--
53. Ադիյաման	3	16	11	27	--/--	--/--	--/--
54. Փիրթիքյան	1	1	4	5	--/--	--/--	--/--
55. Հոռոմ	4	10	11	21	--/--	--/--	--/--
56. Թոմարտաշ	1	3	3	6	--/--	--/--	--/--
57. Մեջիթլի	1	11	6	17	--/--	--/--	--/--
58. Սոնգուղլի	3	9	7	16	--/--	--/--	--/--
59. Իմիրխանլի	1	3	4	7	--/--	--/--	--/--

<sup>13</sup> 1902թ. փետրվարի 5-ին Թուրքիայից Ղզըլքիլիսա գաղթած Բաղդասար Մանուկովը (Մանուկյան) 1902թ. մարտի 27-ի երթման արարողության ժամանակ ռուսական քաղաքացիություն ընդունելուց հրաժարվել է (տե՛ս ՀԱԱ ֆոնդ 105, ցուցակ 1, գործ 609, թթ. 364):

60. Արմուշլի	1	4	1	5	--/--	--/--	--/--
61. Շիշթափա	1	8	2	10	18.03.1906թ.	հայ	հայ կաթոլիկ
62. Չիֆթալի	1	2	3	5	--/--	հայ	հայ առաքելական
63. Ղզըղոչ	1	4	2	6	--/--	--/--	--/--
64. Ղարաքիլիսա Փոքր	5	16	9	25	--/--	--/--	--/--
65. Թալիբոլի	1	1	1	2	--/--	--/--	--/--
66. Ճըվլիսան	2	4	2	6	--/--	--/--	--/--
67. Դահարլի	2	6	4	10	--/--	--/--	--/--
68. Թոփառլի	1	3	2	5	22.02.1907թ.	հայ	հայ առաքելական
69. Ղանլիջա Ներքին	1	3	3	6	--/--	--/--	--/--
70. Ղանլիջա Վերին	2	8	5	13	--/--	--/--	--/--
71. Ղարաքիլիսա Բլի	1	4	4	8	--/--	--/--	--/--
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	195	588	477	1065			
ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ	325	895	728	1623			

ՀԱԱ ֆոնդ 105, ցուցակ 1, գործ 609, թթ. 1-653: Բնագիր: Ձեռագիր:

**ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ԵՐԵՎԱՆԻ ՆԱՀԱՆԳԻ ԱԶԳԱԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ  
ԹՎԱՔԱՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ 1906թ.<sup>14</sup>**

**Տեղեկագիր Երևանի նահանգի քաղաքների աշխարհագրական դիրքի և  
քաղաքային բնակչության թվի մասին 1906թ.**

**աղյուսակ 1**

Քաղաքը	Աշխարհագրական և դիրքը		Կարևոր նշում	Թնակչության թիվը		
	երկարու- թյուն	լայնու- թյուն		արական	իգական	ընդամենը
Երևանի	14.37	40.14	Զանգու գետի ափին	17206	11704	28910
Ալեքսանդրապոլ	13.29	40.47	Արփաչայ գետի մոտ	17366	16513	33879
Նախիջևան	14.59	39.12	Նախիջևան-չայի մոտ	4150	3203	7353
Նոր Բայազետ	14.47	40.21	Քյավառ-չայի մոտ	4980	4858	9838
Օրդուբադ	15.41	38.55	Օրդուբադ-չայի մոտ	2350	2106	4456
ԸՆԴԱՄԵՆԸ				46052	38384	84436

<sup>14</sup> Ընթերցողի ուշադրությանը ներկայացվող 9 աղյուսակները կազմել ենք Երևանի նահանգային վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրատարակվող «Памятная книжка Эриванской губернии на 1908 год» ժողովածուի հաղորդած վիճակագրական տեղեկությունների հիման վրա, նախապես վերացնելով բնագրում նկատված բոլոր թվային անճշտությունները: XX դարասկզբին Ալեքսանդրապոլի գավառը բաժանվում էր ոստիկանական 4 տեղամասերի՝ գյուղական 22 հասարակություններով և 165 գյուղերով: Եթե թվային այս տվյալները համեմատենք 1886թ. ընտանեկան ցուցակագրման արդյունքների հետ, ապա կստացվի հետևյալ պատկերը. ոստիկանական տեղամասերի թիվը մնացել էր նույնը, գյուղերի թիվը 162-ի փոխարեն հասել էր 165-ի, իսկ գյուղական հասարակությունների թիվը նախկին 27-ի փոխարեն նվազել ու հասել էր 22-ի: (Մանրամասն տե՛ս Памятная книжка Эриванской губернии на 1908 год, под редакцией секретаря Эриванского губернского статистического комитета, Члена Губернского по поселянским делам присутствия В.Е. Василева, издание Эриванского губернского статистического комитета, Эривань, 1908, отд. III, стр. 2-3, 8-9, 22-23, 46, 100-117):

**Տեղեկագիր Երևանի նահանգի քաղաքային բնակչության 1906թ.  
Էթնոկոնֆեսիոնալ կազմի մասին**

աղյուսակ 2

Քաղաքը	Էթնիկ կազմը %					կոնֆեսիոնալ կազմը %					
	ռուս	մոսկով-բալթիկ	հրեա	հայ	մյուս	ուղղափառ <sup>15</sup>	մահմեդական	հռոմեա-կաթոլիկ	մոլիտան	հայ առաքելական	այլ
Երևանի	9.0	45.0	0.5	45.0	0.5	9.0	44.0	1.0	0.5	45.0	0.5
Ալեքսանդրապոլ	0.2	2.7	----	95.5	1.6	1.1	2.7	----	----	96.2	----
Նախիջևան	0.1	69.2	----	30.7	----	0.1	69.2	----	----	30.7	----
Նոր Բայազետ	----	----	----	100.0	----	----	----	----	----	100	----
Օրդուբադ	0.2	95.0	----	4.8	----	0.2	95.0	----	----	4.8	----

**Տեղեկագիր Երևանի նահանգի Ալեքսանդրապոլի գավառի ոստիկանական  
I տեղամասի գյուղական ազգաբնակչության թվի մասին 1906թ.**

աղյուսակ 4

Գյուղերը	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	Ազգությունը	Դավանանքը
<b>1. Վոսկրեսենկոյի գյուղական հասարակություն</b>						
1. Վոսկրեսենկո	100	343	355	698	Ռուս	մոլոկան
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	100	343	355	698		
<b>2. Բոգիբենդի գյուղական հասարակություն</b>						
2. Բոգիբենդ	261	1416	1242	2658	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	261	1416	1242	2658		
<b>3. Նիկիտինոյի գյուղական հասարակություն</b>						
3. Նիկիտինո	98	417	409	826	Ռուս	մոլոկան
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	98	417	409	826		
<b>4. Սարայի գյուղական հասարակություն</b>						
4. Դարբազ	60	234	205	439	Հայ	հայ առաքելական
5. Հաջիդարա	194	791	655	1446	Հայ	հայ առաքելական
6. Էֆենդի	28	156	116	272	Հայ	հայ առաքելական
7. Գալլավար	99	557	505	1062	Թաթար	սունի մահմեդական
8. Հայդարլի	39	188	169	357	Թաթար	սունի մահմեդական
9. Սարալ	88	521	430	951	Թաթար	սունի մահմեդական
10. Ղուրսալի	87	435	389	824	Թաթար	սունի մահմեդական
11. Ղզլորան	33	143	107	250	Թաթար	սունի

<sup>15</sup> «Ուիդրափառներ» բաժնում նկատի ունի նաև Անդրկովկաս արտրված ռուս աղանդավորներին՝ մոլոկաններին, հնադավաններին, դուխոբորներին և այլն:

Արկադի Ակոպով, Դիանա Ոսկանյան

						մահմեդական
12. Արջուտ	67	342	294	636	Թաթար	սունի մահմեդական
13. Ղանջուղագ	63	297	226	523	Թաթար	շիա մահմեդական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	758	3664	3096	6760		
5. Մեծ Ղարաքիլիսայի գյուղական հասարակություն						
14. Մեծ Ղարաքիլիսա	480	2013	1852	3865	Հայ	հայ առաքելական
15. Ղշլաղ	205	846	872	1718	Հայ	հայ առաքելական
16. Բգովդալ	50	328	333	661	Հայ	հայ առաքելական
17. Սիսիմադան	32	165	146	311	Հույն	Ուղղափառ
18. Յադուբլի	108	604	530	1134	Հայ	հայ առաքելական
19. Սարմուսաղլի	66	372	338	710	Հայ	հայ առաքելական
20. Վարդանլի	46 82	99 111	102 106	201 217	հայ թաթար	հայ առաքելական սունի մահմեդական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1069	4538	4279	8817		
6. Համամլիի գյուղական հասարակություն						
21. Համամլի	389	1819	1723	3542	Հայ	հայ առաքելական
22. Չիկդամալ	117	515	472	987	Հայ	հայ առաքելական
23. Վարդնով	222	1004	869	1873	Հայ	հայ առաքելական
24. Սպիտակ	75	379	342	721	Հայ	հայ առաքելական
25. Ղաչադան	99	485	428	913	Հայ	հայ առաքելական
26. Չոտուր	73	356	336	692	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	975	4558	4170	8728		
7. Նալբանդի գյուղական հասարակություն						
27. Բեքանդ Մեծ	350	1469	1292	2761	Հայ	հայ առաքելական
28. Նալբանդ	135	545	528	1073	Հայ	հայ առաքելական
29. Գոգարան	130	705	547	1252	Հայ	հայ առաքելական
30. Ղարալ	164	757	657	1414	Հայ	հայ առաքելական
31. Գյուլլիջա	96	499	436	935	Հայ	հայ առաքելական
32. Թափանլի	85	404	377	781	Հայ	հայ առաքելական
33. Ղալթախչի	240	921	853	1774	Հայ	հայ

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

						առաքելական
34. Գյուղյոխուշ	53	206	199	405	Հայ	հայ առաքելական
35. Ավդիբեկ	218	760	683	1443	Հայ	հայ առաքելական
36. Աղբուլաղ	145	675	642	1317	Հայ	հայ առաքելական
37. Ղարաբոյա	97	477	424	901	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1713	7418	6638	14056		
ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ	4974	22354	20189	42543		

**Տեղեկագիր Երևանի նահանգի Ալեքսանդրապոլի գավառի ոստիկանական  
II տեղամասի գյուղական ազգաբնակչության թվի մասին 1906թ.**

**աղյուսակ 5**

Գյուղերը	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	Ազգությունը	Դավանանքը
<b>1. Ջաջուռի գյուղական հասարակություն</b>						
1. Ջաջուռ	180	921	874	1795	Հայ	հայ առաքելական
2. Ղոնախղռան	135	653	611	1264	Հայ	հայ առաքելական
3. Աղքիլիսա	61	382	348	730	Հայ	հայ առաքելական
4. Արըխվալի 3-րդ	85	342	319	661	Հայ	հայ առաքելական
5. Սարիար Մեծ	90	402	462	864	Հայ	հայ առաքելական
6. Հաջինազար-Ղուլի	166	871	801	1672	Հայ	հայ առաքելական
7. Դուզբենդ Մեծ	238	830	790	1620	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	955	4401	4205	8606		
<b>2. Քյափանակի գյուղական հասարակություն</b>						
8. Քյափանակ Մեծ	277 1	1002 2	1102 1	2104 3	հայ ռուս	հայ առաքելական ուղղափառé
9. Խանվալի	28	99	105	204	Հայ	հայ առաքելական
10. Քյափանակ Փոքր	96	318	321	639	Հայ	հայ առաքելական
11. Դիրաքլար	109	379	397	776	Հայ	հայ առաքելական
12. Չրախլի	157	695	708	1403	Հայ	հայ առաքելական
13. Բաղդատ- դուրթախտ	21	49	55	104	Եզդի	Կռապաշտ
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	689	2544	2689	5233		

Արկադի Ակոսով, Դիանա Ռսկանյան

3. Քյաֆթառլի գյուղական հասարակություն						
14. Քյաֆթառլի	220	797	700	1497	Հայ	հայ կաթոլիկ
15. Բեքանդ Փոքր	211	735	647	1382	Հայ	հայ առաքելական
16. Ղուղաթ	120	518	442	960	Հայ	հայ առաքելական
17. Ղասմալի	70	247	261	508	Հայ	հայ առաքելական
18. Եգանլար	143	658	600	1258	Հայ	հայ առաքելական
19. Ղուլիջան	96	354	372	726	Հայ	հայ առաքելական
20. Նորաշեն	110	637	554	1191	Հայ	հայ առաքելական
21. Ղազանչի	134	735	750	1485	Հայ	հայ առաքելական
22. Արըխլալի Մեծ	74	409	352	761	Հայ	հայ առաքելական
23. Արըխլալի Փոքր	166	768	715	1483	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	1344	5858	5393	11251		
4. Հաջիխալիլի գյուղական հասարակություն						
24. Հաջիխալիլ	61	340	310	650	Հայ	հայ առաքելական
25. Քեշիշքենդ	40	204	196	400	Հայ	հայ առաքելական
26. Մունջուլալի	84	366	363	729	Հայ	հայ առաքելական
27. Ախոուլի	70	318	302	620	Հայ	հայ առաքելական
28. Փամալ Հայկական	60	365	315	680	Հայ	հայ առաքելական
29. Ղըրխոզազիրման	129	592	548	1140	Հայ	հայ առաքելական
30. Դանազիրմազ	86	512	493	1005	Հայ	հայ առաքելական
31. Մելիքքենդ	76	529	503	1032	Հայ	հայ առաքելական
32. Ջանգիթափա	34	192	161	353	Հայ	հայ առաքելական
33. Դուզքենդ Թաթարական	99	364	349	713	Պարսիկ	շիա մահմեդական
34. Գյոզալդարա Թաթարական	93	372	360	732	Պարսիկ	շիա մահմեդական
35. Գյոզալդարա Հայկական	80	375	351	726	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	912	4529	4251	8780		
5. Միրաքի գյուղական հասարակություն						
36. Միրաք	69	352	305	657	Եզդի	Կռապաշտ

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

37. Ղոնդադսագ	56 1	220 2	276 2	496 4	Եզդի հայ	կռապաշտ հայ առաքելական
38. Քոռբուլաղ	42	195	176	371	Եզդի	կռապաշտ
39. Ջարջառիս	88 2	447 7	435 3	882 10	Եզդի հայ	կռապաշտ հայ առաքելական
40. Քուրիբողագ	79	420	405	825	Եզդի	կռապաշտ
41. Չոբանգերաքմագ	58 1	299 2	285 0	584 2	Եզդի հայ	կռապաշտ առաքելական
42. Փամպ Քրդական	39	248	216	464	Եզդի	կռապաշտ
43. Ջոմուշլու Փոքր	23	114	98	212	Եզդի	կռապաշտ
44. Ջոմուշլու Մեծ	44 1	174 1	141 1	315 2	Եզդի հայ	կռապաշտ առաքելական
45. Քարվանսարա <sup>16</sup>	33	155	146	301	Եզդի	կռապաշտ
46. Քիչիկ-Ջանգի	35 1	194 3	181 1	375 4	Եզդի հայ	կռապաշտ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	572	2833	2671	5504		
ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ	4472	20165	19209	39374		

**Տեղեկագիր Երևանի նահանգի Ալեքսանդրապոլի գավառի ոստիկանական III տեղամասի գյուղական ազգաբնակչության թվի մասին 1906թ.**

**աղյուսակ 6**

Գյուղերը	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	ազգությունը	Դավանանքը
<b>1. Ղզրլոռցի գյուղական հասարակություն</b>						
1. Ղզրլոռց	89	463	447	910	հայ	հայ առաքելական
2. Քոռաղբյուր	98	486	428	914	հայ	հայ կաթոլիկ
3. Ղայղուլի-Ղազանչի	93	450	433	883	հայ	հայ կաթոլիկ
4. Շիշթափա	73	392	358	750	հայ	հայ կաթոլիկ
5. Ղայղուլի-Դուզքենդ	69	277	255	532	հայ	հայ առաքելական
6. Չիֆթալի	53	345	285	630	հայ	հայ առաքելական
7. Ղզրլթիլիսա 2-րդ	50	211	213	424	հայ	հայ առաքելական
8. Ղուրթնիբուլաղ	50	200	170	370	հայ	հայ առաքելական
9. Տիտոյ-խարաբա	45	224	172	396	հայ	հայ կաթոլիկ
10. Բոզլիսուշ	49	236	214	450	հայ	հայ առաքելական
11. Դարաքոյ	32	136	155	291	հայ	հայ կաթոլիկ
12. Գյուլլիբուլաղ	39	130	146	276	հայ	հայ առաքելական

<sup>16</sup> Բնագրում Քարվանսարա գյուղը սխալմամբ տեղադրված է Միրաքի գյուղական հասարակությունում: Իրականում գյուղը դեռևս 1886թ. գտնվում էր Հաջիխալիլի գյուղական հասարակությունում: Թվային անճշտություններից խուսափելու համար, մենք տվել ենք բնագրային տարբերակը:



Արկաղի Ակոսով, Դիանա Ոսկանյան

13. Սալուտ	17	84	76	160	հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	757	3634	3352	6986		
2. Ալիխանի գյուղական հասարակություն						
14. Ալիխան	39	151	161	312	հայ	հայ առաքելական
15. Ղարաքիլիսա 3-րդ	49	185	194	379	հայ	հայ առաքելական
16. Սամբուլի	35	146	149	295	հայ	հայ առաքելական
17. Կեֆլու	38	172	178	350	հայ	հայ առաքելական
18. Սարիար Փոքր	63	262	273	535	հայ	հայ առաքելական
19. Բազցյուղ 2-րդ	25	131	138	269	հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	249	1047	1093	2140		
3. Օրթաքիլիսայի գյուղական հասարակություն						
20. Օրթաքիլիսա	87	410	435	845	հայ	հայ առաքելական
21. Թոփաուլի	133	725	595	1320	հայ	հայ առաքելական
22. Դարբանդ	72	305	335	640	հայ	հայ առաքելական
23. Քեթի Փոքր	56	184	179	363	հայ	հայ առաքելական
24. Քեթի Մեծ	138	520	500	1020	հայ	հայ առաքելական
25. Ղանլիջա Վերին	139	526	525	1051	հայ	հայ առաքելական
26. Ղանլիջա Ներքին	65	306	294	600	հայ	հայ առաքելական
27. Կապս	77	282	261	543	հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	767	3258	3124	6382		
4. Իլի Ղարաքիլիսայի գյուղական հասարակություն						
28. Ղարաքիլիսա Իլի	110	395	379	774	հայ	հայ առաքելական
29. Թաքնալի	67	320	325	645	հայ	հայ առաքելական
30. Փալուլի	98	360	350	710	հայ	հայ կաթոլիկ
31. Չոռլի	85	340	330	670	հայ	հայ առաքելական
32. Ճզիլար	134	490	470	960	հայ	հայ առաքելական
33. Գյուրջիյուլ	78	350	360	710	հայ	հայ առաքելական
34. Ալահքիլիսա	21	170	160	330	հույն	ուղղափառ
35. Բանդևան	120	480	450	930	հայ	հայ առաքելական

**Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին**

36. Ջելաբկեչուտ	80	380	370	750	հայ	հայ առաքելական
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>793</b>	<b>3285</b>	<b>3194</b>	<b>6479</b>		
<b>5. Փոքր Ղարաքիլիսայի գյուղական հասարակություն</b>						
37. Ղարաքիլիսա Փոքր	557	1914	1790	3704	հայ	հայ առաքելական
38. Դահարլի	104	421	383	804	հայ	հայ առաքելական
39. Բայանդուր	100 31	418 170	390 180	808 350	հայ հույն	հայ առաքելական ուղղափառ
40. Ճլովխան(լի)	90	341	312	653	հայ	հայ առաքելական
41. Թալիբօղլի	69	265	228	493	հայ	հայ առաքելական
42. Իլիսիարի	166	773	768	1541	հայ	հայ առաքելական
43. Թափադոլլակ	163	566	547	1113	հայ	հայ կաթոլիկ
44. Ալեքսանդրովկա	30	102	100	202	հայ	հայ առաքելական
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>1310</b>	<b>4970</b>	<b>4698</b>	<b>9668</b>		
<b>ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ</b>	<b>3876</b>	<b>16194</b>	<b>15461</b>	<b>31655</b>		

**Տեղեկագիր Երևանի նահանգի Ալեքսանդրապոլի գավառի ոստիկանական IV տեղամասի գյուղական ազգաբնակչության թվի մասին 1906թ. ապրիլի 7**

Գյուղերը	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	ազգությունը	դավանանքը
<b>1. Տավշանդլաղի գյուղական հասարակություն</b>						
1. Տավշանդլաղ	143	528	491	1019	Հայ	հայ առաքելական
2. Սվանվերդի	169	666	580	1246	Հայ	հայ առաքելական
3. Ղափլի	200	904	807	1711	Հայ	հայ առաքելական
4. Ադին	175	636	563	1199	Հայ	հայ առաքելական
5. Բոզդողան	167	533	500	1033	Հայ	հայ առաքելական
6. Չիրպիլի	101	354	307	661	Հայ	հայ առաքելական
7. Ղազարապատ	80	315	269	584	Հայ	հայ առաքելական
8. Ղզըլքիլիսա	150	588	555	1143	Հայ	հայ առաքելական
9. Բաբուալի	75	312	277	589	Հայ	հայ առաքելական
10. Քյալալի	56	253	232	485	Հայ	հայ առաքելական
11. Ջարինջա	65	278	241	519	Հայ	հայ առաքելական
12. Բուղդաշեն	63	238	233	471	Հայ	հայ առաքելական
13. Ղեղաչ	66	223	200	423	Հայ	հայ առաքելական
14. Ենիքոյ	44	169	167	336	Հայ	հայ առաքելական
15. Ղըլիջ-Յաթաղ	101	468	444	912	Հայ	հայ առաքելական
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>	<b>1655</b>	<b>6465</b>	<b>5866</b>	<b>12331</b>		

2. Հոռոմի գյուղական հասարակություն						
16. Հոռոմ	320	1064	1252	2316	Հայ	հայ առաքելական
17. Իմիրխան	110	558	460	1018	Հայ	հայ առաքելական
18. Ղութնիդշլաղ	26	133	116	249	Հայ	հայ առաքելական
19. Թոմարտաշ	106	390	352	742	Հայ	հայ առաքելական
20. Մեջիթլի	152	700	630	1330	Հայ	հայ առաքելական
21. Արմուբլի	100	386	357	743	Հայ	հայ առաքելական
22. Սոնգուռլի	120	486	434	920	Հայ	հայ առաքելական
23. Սարիբաշ	56	216	168	384	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	990	3933	3769	7702		
3. Արթիկի գյուղական հասարակություն						
24. Արթիկ	395	1601	1614	3215	Հայ	հայ առաքելական
25. Բաշգյուղ	125	546	543	1089	Հայ	հայ առաքելական
26. Խաչաքիլիսա	61	270	331	601	Հայ	հայ առաքելական
27. Ղփչաղ	81	419	389	808	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	662	2836	2877	5713		
4. Սոգուռլիի գյուղական հասարակություն						
28. Սոգուռլի	354	1520	1359	2879	Հայ	հայ առաքելական
29. Շիրվանջուղ	238	1079	893	1972	Հայ	հայ առաքելական
30. Բողազբեան	144	525	413	938	Հայ	հայ առաքելական
31. Աղիյաման	93	430	372	802	Հայ	հայ առաքելական
32. Փիրթիքյան	64	183	168	351	Հայ	հայ առաքելական
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	893	3737	3205	6942		
5. Մոլլա Գյոկչայի գյուղական հասարակություն						
33. Մոլլա Գյոկչա	195	708	694	1402	Հայ	հայ առաքելական
34. Մահմուդջուղ	238	949	818	1767	Հայ	հայ առաքելական
35. Տաշղալա	153	584	530	1114	Հայ	հայ առաքելական
36. Մուսլուխլի	110	368	338	706	Հայ	հայ կաթոլիկ
37. Բազարխամա	104	422	413	835	Հայ	հայ առաքելական
	64	225	200	425	Հայ	հայ կաթոլիկ
38. Ղըրխ Փոքր	69	286	260	546	Հայ	
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	933	3542	3253	6795		
ՀԱՆԸՆԳՈՒՄԱՐԸ	5133	20513	18970	39483		

**Ալեքսանդրապոլի գավառի ոստիկանական I-IV տեղամասերի  
գյուղական ազգաբնակչության էթնոժողովրդագրական պատկերը 1906թ.**

**աղյուսակ 8**

ազգ.	ոստիկանական տեղամասեր	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	%	գյուղերի թիվը և կազմը
հայ	I ոստիկանական տեղամաս	4186	18835	17053	35888	84.2	26 /ըրիվ/, 1 /թաթարների հետ խառը/
	II ոստիկանական տեղամաս	3693	16562	15781	32343	82.6	31 /ըրիվ/, 6 /ռուսների և եզդիների հետ խառը/

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

	III ոստիկանական տեղամաս	3824	15854	15121	30975	98.7	42 /լրիվ/, 1 /հույների հետ խառը/
	IV ոստիկանական տեղամաս	5133	20513	18970	39483	100	38 /լրիվ/
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		16836	71764	66925	138689	91.2	137 /լրիվ/, 8 /խառը/
<b>ռուս</b>	I ոստիկանական տեղամաս	198	760	764	1524	3.98	2 /լրիվ/
	II ոստիկանական տեղամաս	1	2	1	3	0.02	1 /հայերի հետ խառը/
	III ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	IV ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		199	762	765	1527	1.1	2 /լրիվ/, 1 /խառը/
<b>հույն</b>	I ոստիկանական տեղամաս	32	165	146	311	0.6	1 /լրիվ/
	II ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	III ոստիկանական տեղամաս	52	340	340	680	1.3	1 /լրիվ/, 1 /հայերի հետ խառը/
	IV ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		84	505	486	991	0.5	2 /լրիվ/, 1 /խառը/
<b>սլավոնիկ</b>	I ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	II ոստիկանական տեղամաս	192	736	709	1445	4.3	2 /լրիվ/
	III ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	IV ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		192	736	709	1445	1	2 /լրիվ/
<b>թաթևի</b>	I ոստիկանական տեղամաս	558	2594	2226	4820	11.2	7 /լրիվ/, 1 /հայերի հետ խառը/
	II ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	III ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	IV ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		558	2594	2226	4820	3	7 /լրիվ/, 1 /խառը/
<b>եզդի</b>	I ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	II ոստիկանական տեղամաս	587	2867	2719	5586	13.1	7 /լրիվ/, 5 /հայերի հետ խառը/
	III ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---
	IV ոստիկանական տեղամաս	---	---	---	---	0	---

ԸՆԴԱՄԵՆԸ	587	2867	2719	5586	3.2	7 /լրիվ/, 5 /խառը/
ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ	18455	79226	73829	153055	100	157 /լրիվ/, 8 /խառը/

**Ալեքսանդրապոլի գավառի ոստիկանական I-IV տեղամասերի  
գյուղական ազգաբնակչության կրոնադավանաբանական պատկերը 1906թ.  
աղյուսակ 9**

դա-վան.	ոստիկանական տեղամասեր	ընտ.	ար.	իգ.	ընդ.	%	գյուղերի թիվը և կազմը
Հայ առաքելական	I ոստիկանական տեղամաս	4186	18835	17053	35888	84.2	26 /լրիվ, 1 /սունի մահմեդականների հետ խառը/
	II ոստիկանական տեղամաս	3473	15765	15081	30846	77.7	30 /լրիվ/, 6 /ուղղափառների և կոապաշտների հետ խառը/
	III ոստիկանական տեղամաս	3222	13240	12678	25918	83.1	35 /լրիվ/, 1 /ուղղափառների հետ խառը/
	IV ոստիկանական տեղամաս	4890	19634	18172	37806	95.3	35 /լրիվ/, 1 /հայ կաթոլիկների հետ խառը/
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		15771	67474	62984	130458	85.5	126 /լրիվ/, 9 /խառը/
Հայ կաթոլիկ	I ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	II ոստիկանական տեղամաս	220	797	700	1497	4.9	1 /լրիվ/
	III ոստիկանական տեղամաս	602	2614	2443	5057	15.6	7 /լրիվ/
	IV ոստիկանական տեղամաս	243	879	798	1677	4.7	2 /լրիվ/, 1 /հայ առաքելականների հետ խառը/
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		1065	4290	3941	8231	5.7	10 /լրիվ/, 1 /խառը/
ուղղափառ	I ոստիկանական տեղամաս	32	165	146	311	0.6	1 /լրիվ/
	II ոստիկանական տեղամաս	1	2	1	3	0.02	1 /հայ առաքելականների հետ խառը/
	III ոստիկանական տեղամաս	52	340	340	680	1.3	1/լրիվ/, 1 /հայ առաքելականների հետ խառը/
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		85	507	487	994	0.5	2 /լրիվ/, 2 /խառը/
Աղանդավոր	I ոստիկանական տեղամաս	198	760	764	1524	4	2 /լրիվ/
	II ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	III ոստիկանական	----	----	----	----	0	----

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

	տեղամաս						
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		198	760	764	1524	1.1	2 /լրիվ/
<b>Շիա մանկերական</b>	I ոստիկանական տեղամաս	63	297	226	523	1.3	1 /լրիվ/
	II ոստիկանական տեղամաս	192	736	709	1445	4.3	2 /լրիվ/
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		255	1033	935	1958	1.3	3 /լրիվ/
<b>Սուննի մանկերական</b>	I ոստիկանական տեղամաս	495	2297	2000	4297	10	6 /լրիվ/, 1 /հայ առաքելականների հետ խառը/
	II ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		495	2297	2000	4297	2.7	6 /լրիվ/, 1 /խառը/
<b>Կռապաշտ</b>	I ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	II ոստիկանական տեղամաս	587	2867	2719	5586	13.1	7 /լրիվ/, 5 /հայ առաքելականների հետ խառը/
	III ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
	IV ոստիկանական տեղամաս	----	----	----	----	0	----
<b>ԸՆԴԱՄԵՆԸ</b>		587	2867	2719	5586	3.2	7 /լրիվ/, 5 /խառը/
<b>ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ</b>		18455	79226	73829	153055	100	156 /լրիվ/, 9 /խառը/

**ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԴԻՎԱՆ: ԱՅԲԲԵՆԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅԱԲՆԱԿ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ԵՎ ԳՅՈՒՂԵՐԻ՝ ԲՆԱԿՉՈՒԹՅԱՆ ԹՎԻ ՆՇՈՒՄՆԵՐՈՎ <sup>17</sup>**

<sup>17</sup> Ստվարածավալ ցուցակից մեր կողմից առանձնացվել և առանց որևէ միջամտության ընթերցողի ուշադրության է ներկայացվում միայն Ալեքսանդրապոլի գավառին վերաբերող հատվածը:

Բնակավայրը	Վավերացման տարեթիվը	Բնակչության թիվը Երկու սեռից	Հաշվառման տարեթիվը	Բնակավայրը	Վավերացման տարեթիվը	Բնակչության թիվը Երկու սեռից	Հաշվառման տարեթիվը
1. Ավդիբեկ	1	1580	1908թ.	62. Ղայդուլի-Դուզբենդ	3	542	1908թ.
2. Աղբուկաղ	1	1349	--/--	63. Ղայդուլի-Ղազանչի	3	1003	--/--
3. Աղին	4	1229	--/--	64. Ղանլիջա Վերին	3	1075	--/--
4. Աղբիլիսա	2	717	--/--	65. Ղանլիջա Ներքին	3	612	--/--
5. Ախդուլի	2	635	--/--	66. Ղաթախչի	1	1813	--/--
6. Աղիյաման	4	822	--/--	67. Ղոնախղոռան	2	1294	--/--
7. Այաքիլիսա	3	337	--/--	68. Կապս	3	554	--/--
8. Ալեքսանդրովկա	3	207	--/--	69. Ղափլի	3	1756	--/--
9. Ալեքսանդրապոլ	քաղ.	33723	--/--	70. Ղարաբոյա	1	919	--/--
10. Ալիխան	3	319	--/--	71. Ղարաքիլիսա Մեծ	1	3956	--/--
11. Համամի	1	3627	--/--	72. Ղարաքիլիսա 3-րդ	3	386	--/--
12. Արրիվայի Մեծ	2	1518	--/--	73. Ղարալ	1	1447	--/--
13. Արրիվայի Փոքր	2	777	--/--	74. Ղասմայի	2	518	--/--
14. Արրիվայի 3-րդ	2	676	--/--	75. Ղաչաղան	1	931	--/--
15. Փամաչ Հայկական	2	695	--/--	76. Ղեղաչ	4	441	--/--
16. Արթիկ	4	3295	--/--	77. Քեթի Մեծ	3	1045	--/--
17. Բաբուրլի	4	601	--/--	78. Քեթի Փոքր	3	370	--/--
18. Բազարխանա	4	1290	--/--	79. Կեֆլու	3	350	--/--
19. Բանդևան	3	950	--/--	80. Քեշիշբենդ	2	409	--/--
20. Բաշգյուղ	4	1114	--/--	81. Ղզուրքիլիսա 2-րդ	3	432	--/--
21. Բաշգյուղ 2-րդ	3	294	--/--	82. Ղզուրքիլիսա	3	1170	--/--
22. Բայանդուր	3	1050	--/--	83. Ղզուրդոչ	3	928	--/--
23. Բզովդալ	1	676	--/--	84. Ղփչաղ	4	824	--/--
24. Բեքանդ Մեծ	1	2826	--/--	85. Ղրրիս Փոքր	4	556	--/--
25. Բեքանդ Փոքր	2	1414	--/--	86. Ղրրիսղագիրման	2	1165	--/--
26. Բողազբեսան	4	244	1907թ.	87. Ղշլաղ	1	1758	--/--
27. Բոզդողան	4	1058	1908թ.	88. Ղրիջ-Յաթաղ	4	930	--/--
28. Բոզիքենդ	1	2720	--/--	89. Քոռաղբյուր	3	932	--/--
29. Բոզլոխուշ	3	458	--/--	90. Ղուլիջան	2	780	--/--
30. Բուղդաշեն	4	481	--/--	91. Ղուրթնիբուկաղ	3	520	--/--
31. Քուրիբոդազ	1	377	--/--	92. Ղուրթնիղշլաղ	4	254	--/--
32. Վարդնով	1	1918	1908թ.	93. Գյուլլիջա	1	953	1908թ.
33. Հաջինազար-Ղուլի	2	1719	--/--	94. Քյալալի	3	493	--/--
34. Հաջիխալիլ	2	665	--/--	95. Մահմուդջուղ	4	1767	1906թ.
35. Գյուլոյխուշ	1	415	--/--	96. Մելիքբենդ	2	1057	1908թ.
36. Գոզարան	1	1282	--/--	97. Մեջիթի	4	1361	--/--
37. Ղոլդաթ	2	980	--/--	98. Մոլլա Գյուկչա	4	1435	--/--
38. Գյոզալդարա Հայկ.	2	742	--/--	99. Մունջուլայի	2	743	--/--
39. Գյուլլիբուկաղ	3	281	--/--	100. Մուսուլխի	4	720	--/--
40. Գյուրջիլոլ	3	725	--/--	101. Նալբանդ	1	1098	--/--
41. Դահարլի	3	820	--/--	102. Նորաշեն	2	281	--/--
42. Դանազիրմազ	2	1030	--/--	103. Օրթաքիլիսա	3	861	--/--
43. Դարաքոլ	3	295	--/--	104. Փալութի	3	724	--/--
44. Դարբազ	1	449	--/--	105. Փիրթիքյան	4	357	--/--
45. Դարբանդ	3	655	--/--	106. Սալուտ	3	162	--/--

**Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին**

46. Դաշոյալա	4	1144	--/--	107. Սամոլի	3	186	--/--
47. Ջաջուռ	2	1835	--/--	108. Սարիբաշ	4	390	--/--
48. Ճյովխան	3	668	--/--	109. Սարիար Մեծ	2	880	--/--
49. Ջանգիթափա	2	360	--/--	110. Սարիար Փոքր	3	342	--/--
50. Ջելարկեչուռ	3	765	--/--	111. Սոգուլոյի	4	2945	--/--
51. Դիրաքլար	2	791	--/--	112. Սոնգուլոյի	4	938	--/--
52. Դուզքենդ Մեծ	2	1657	--/--	113. Սպիտակ	1	725	--/--
53. Եզանլար	2	758	--/--	114. Սվարվերդի	4	1276	--/--
54. Ենիքոյ	4	343	--/--	115. Թաքնալի	3	657	--/--
55. Ջարինջա	3	529	--/--	116. Թումարտաշ	4	756	--/--
56. Ղարաքիլիսա Բլլի	3	499	--/--	117. Թալիբոլլի	3	561	--/--
57. Բլխիարի	3	1576	--/--	118. Թափադոլլակ	3	1107	--/--
58. Բմիրխանլի	4	1043	--/--	119. Թափանլի	1	795	--/--
59. Քյաֆթառլի	2	1532	--/--	120. Թոփառլի	3	1341	--/--
60. Ղազանչի	2	1518	--/--	121. Տաշոյալա	4	1141	--/--
61. Ղազարապատ	3	594	--/--	122. Տիտոյ-խարաբա	3	482	--/--
ԸՆԴԱՄԵՆԸ						15085	
						1	

**ՀԱԱ ֆոնդ 57, ցուցակ 2, գործ 106, թթ. 1-20: Բնագիր: Ձեռագիր:**

**ԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՅՈՑ ԲԱՐԵԳՐԾԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ: ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ՝ ԿԱՐՍԻ  
ՆԱՀԱՆԳԻ, ՀԻՆ ՆԱԽԻՋԵՎԱՆԻ, ՆՈՐ ԲԱՅԱԶԵՏԻ, ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՈԼԻ  
ԵՎ ԱՆԱԼՔԱԼԱՔԻ ԳԱՎԱՌՆԵՐԻ ՀԱՅՈՒԹՅԱՆ ՔԱՆԱԿԻ,  
ԴՊՐՈՑՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԻ ԵՎ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ**

**Կովկասի Հոյոց Բարեգործական ընկերության կողմից Ալեքսանդրապոլի  
փոխանորդությունում 1908թ. հունիսի 30-ի դրությամբ բացված և ապագայում  
բացվելիք դպրոցների ու դրանց տրվելիք նպաստի քանակը <sup>18</sup>**

**աղյուսակ 1**

Բնակավայրը	Ընտանիք	Արական	Իգական	Ընդամենը	Աշակերտների թիվը		Ընդամենը
					Արական	Իգական	
1. Ղարաքիլիսա Մեծ	607	1935	1827	3762	197	220	417
2. Սարիար Մեծ	97	388	376	764	35	----	35
3. Թոփառլի	133	626	527	1153	65	----	65
4. Ղանլիջա Ներքին	75	289	234	523	34	----	34
5. Ղանլիջա Վերին	134	498	390	888			
6. Դուզքենդ	255	955	966	1921	48	----	48
7. Դոնախորան	162	633	653	1286	67	----	67
8. Ջաջուռ	202	881	785	1666	95	3	98
9. Աղքիլիսա	75	411	335	746	54	6	60
10. Քյափանակ Մեծ	306	1067	910	1977	----	----	----
11. Քյափանակ Փոքր	100	358	361	719			
12. Ղարալ	165	762	645	1407			
13. Պարնի Մեծ <sup>19</sup>	306	1477	1254	2731	----	----	----

<sup>18</sup> Փաստաթուղթն իրականում բաղկացած է մեկ աղյուսակից, որը մենք տեխնիկական պատճառներով բաժանել ենք երկու մասերի: Այն կազմվել և Հայոց Բարեգործական ընկերություն է հանձնվել 1909թ. օգոստոսի 7-ին Ալեքսանդրապոլի վիճակի փոխանորդի կողմից (տե՛ս ՀԱԱ ֆոնդ 28, ցուցակ 1, գործ 30, թթ. 1-97):



Արկադի Ակոսով, Դիանա Ոսկանյան

14. Ավդիբեկ	205	703	701	1404	----	----	----
15. Մեջիթլի	167	715	621	1336	----	----	----
16. Ղազանչի	151	581	545	1126	58	----	58
17. Պարնի Փոքր <sup>20</sup>	212	753	676	1429	----	----	----
18. Արթիկ	369	1604	1394	2998	66	4	70
19. Ղուլիջան	86	315	316	631	----	----	----
20. Բաշգյուղ	129	546	540	1086	68	----	68
21. Հառիճ <sup>21</sup>	85	419	351	770	97	12	109
22. Հոռոմ	313	1191	1077	2268	41	2	43
23. Դահարլի	123	428	426	854	50	12	62
24. Ղարաքիլիսա Իլի	430	1518	1408	2926	140	22	162
25. Թոմարտաշ	113	430	377	807	----	----	----
26. Սոնգուղի	127	504	435	939	----	----	----
27. Բողազբեսան	162	520	456	976	----	----	----
28. Սոգուղի	370	1554	1407	2961	----	----	----
29. Շիրվանջուղ	246	961	910	1871	----	----	----
30. Մահմուդջուղ	242	939	862	1801	----	----	----
31. Ջիթանքով	146	428	365	793	----	----	----
32. Արիխվալի Մեծ	186	782	748	1530	72	9	81
33. Արիխվալի Փոքր	110	458	428	886			
34. Հաջիխալիլ	74	307	295	602	----	----	----
35. Նորաշեն	125	546	499	1045	60	15	75
36. Ղզրլդոշ	100	309	280	589	----	----	----
37. Որդնավ <sup>22</sup>	221	1084	925	2009	----	----	----
38. Համամլի	444	1925	1621	3546	97	20	117
39. Ղազարապատ	75	359	326	685	----	----	----
40. Արթիկ Նոր	101	445	417	862	----	----	----
41. Սամոլի	47	167	152	319	----	----	----
42. Ճգիլար	142	600	507	1107	32	----	32
43. Յաղուրլի	102	607	548	1155	36	6	42
44. Ղշլաղ	154	858	818	1676	82	----	82
45. Օրթաքիլիսա	94	429	394	823	----	----	----
46. Համգաչիման	292	1345	1200	2545	86	29	115
ԸՆԴԱՄԵՆԸ	8560	34610	31288	65898	1577	360	1937

ՀԱԱ ֆոնդ 28, ցուցակ 1, գործ 30, թթ. 53-64: Բնագիր: Ձեռագիր:

<sup>19</sup> Արիխվալին վավերագրերում գյուղը մինչև XX դարասկիզբ հիշատակվում է Մեծ Բեքանդ անունով:

<sup>20</sup> Արիխվալին վավերագրերում գյուղը մինչև XX դարասկիզբ հիշատակվում է Փոքր Բեքանդ անունով:

<sup>21</sup> Արիխվալին վավերագրերում գյուղը մինչև XX դարասկիզբ հիշատակվում է Ղիչաղ անունով:

<sup>22</sup> Արիխվալին վավերագրերում գյուղը մինչև XX դարասկիզբ հիշատակվում է Վարդնով անունով:

աղյուսակ 2

Բնակավայրի անունը	Ինչ հարմարություններ ունի դպրոցի շենքը	Քանի բաժնից է բաղկացած	Ուսուցիչների թիվը	Ուսուցիչների կրթությունը	Ինչ աղյուսակներից է դպրոցը ֆինանսավորվում	Դպրոցի ծախսը մուրհիներով	Մտանավոր նպաստի քանակը
1. Ղարաքիլիսա Մեծ <sup>23</sup>	6 սենյակ	Ա-Դ	10	միջնակարգ կրթությամբ	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	4330	00
2. Սարիար Մեծ	2 սենյակ	Ա-Բ	1	ինքնուս	թոշակադրամ և նվերներ	60	300
3. Թոփառլի	2 սենյակ	Ա-Բ-Գ	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	250	300
4. Ղանլիջա Ներքին 5. Ղանլիջա Վերին	2 սենյակ	Ա-Բ	1	տարրական կրթությամբ	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	185	300
6. Դուզբենդ	3 սենյակ	Ա-Բ	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և նվերներ	340	300
7. Դոնախդոսն	անհարմար շենք	Ա-Բ	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և նվերներ	235	300
8. Ջաջուռ	3 սենյակ	Ա-Բ-Գ	2	Երևանի թեմական դպրոցից	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	485	300
			1	Ներսիսյան դպրոցից			
9. Աղքիլիսա <sup>24</sup>	շենք չունի	Ա-Բ-Գ	2	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և նվերներ	218	200
10. Քյափանակ Մեծ 11. Քյափանակ Փոքր	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
12. Ղարալ	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
13. Պարնի Մեծ	շենք չունի	----	----	----	----	----	200
14. Ավդիբեկ	շենք չունի	----	----	----	----	----	200
15. Մեջիթլի	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
16. Ղազանչի	2 սենյակ	Ա-Բ-Գ	2	տարրական կրթությամբ	թոշակադրամ և նվերներ	180	200
17. Պարնի Փոքր	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
18. Արթիկ	2 սենյակ	Ա-Բ-Գ	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	1058	300

<sup>23</sup> Մեծ Ղարաքիլիսայի դպրոցն ուներ 4 արական և 4 օրիորդաց բաժանմունք: Դպրոցի շենքը ցուցակագրման պահին ուներ խիստ վերանորոգման կարիք:

<sup>24</sup> Ցուցակագրման պահին գյուղի դպրոցի համար կառուցվում էր 4- սենյականոց շենք:

Արկադի Ակոպով, Դիանա Ռսկանյան

			1	Ներսիսյան դպրոցից			
19. Դուլիջան	շենք չունի	----	----	----	----	----	200
20. Բաշգյուղ	3 սենյակ	Ա-Բ-Գ	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	511	200
			1	Ներսիսյան դպրոցից			
21. Հառիճ	ունի շատ հարմար շենք	Ա-Ե	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	1800	----
			1	Հառիճի դպրոցի վկայագրով			
22. Հոռոմ	3 սենյակ	Ա-Բ-Գ	2	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	280	300
23. Դահարլի	3 սենյակ	Ա-Բ-Գ	2	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	630	200
24. Դարաքիլիսա Իլլի	3 սենյակ	Ա-Բ-Գ	1	քաղաքային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	987	200
			1	Երևանի թեմական դպրոցից			
25. Թումարտաշ <sup>25</sup>	շենք չունի	----	----	----	----	----	200
26. Սոնգուռլի	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
27. Բողազբեսան	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
28. Սոգութլի <sup>26</sup>	շենք չունի	----	----	----	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	----	200
29. Շիրվանջուղ <sup>27</sup>	շենք չունի	----	----	----	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	----	300
30. Մահմուդջուղ	շենք չունի	----	----	----	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	----	300
31. Զիթանքով <sup>28</sup>	շենք չունի	----	----	----	----	----	200
32. Արըխվալի Մեծ 33. Արըխվալի Փոքր	2 սենյակ	Ա-Բ-Գ	1	Ներսիսյան դպրոցից	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	295	300
			1	մասնավոր կրթությամբ			
34. Հաջիխալիլ	շենք չունի	----	----	----	----	----	300
35. Նորաշեն	2 սենյակ	Ա-Բ-Գ	2	վիճակային դպրոցի վկայագրով	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	920	500
			1	Ալեք.պոլի իգական			

<sup>25</sup> Ցուցակագրման պահին գյուղի դպրոցի համար կառուցվում էր շենք՝ բաղկացած 2 սենյակից և մեկ նախասրահից:

<sup>26</sup> Դպրոցի շենքը կառուցվելու էր 1910թ. և ունենալու էր 2 սենյակ:

<sup>27</sup> Դպրոցի շենքի փոխարեն օգտագործվելու էր գյուղի ամբարներից մեկը:

<sup>28</sup> Ցուցակագրման պահին գյուղի դպրոցի համար կառուցվում էր նոր շենք:

**Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին**

				վարժարանից				
36. Ղզրլղոչ	շենք չունի	----	----	----	----	----	----	400
37. Որդնավ	շենք չունի	----	----	----	----	----	----	300
38. Համանլի	2 սենյակ	Ա-Դ	1	Ներսիսյան դպրոցից	թոշակադրամ, հասարակական տուրքեր	920	500	
			1	մասնավոր կրթությամբ				
39. Ղազարապատ	շենք չունի	----	----	----	----	----	----	300
40. Արթիկ Նոր	շենք չունի	----	----	----	----	----	----	300
41. Սամոլի	շենք չունի	----	----	----	----	----	----	400
42. Ճզխլար	2 սենյակ	Ա-Բ	1	տարրական կրթությամբ	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	80	300	
43. Յաղուբլի	մասնավոր շենք	Ա	1	Երևանի թեմական դպրոցից	թոշակադրամ և եկեղեցու մուտքեր	550	200	
44. Ղշլաղ	3 սենյակ	Ա-Դ	1	Երևանի թեմական դպրոցից	թոշակադրամ, եկեղեցական և այլ նվերներ	750	200	
			1	Ներսիսյան դպրոցից				
45. Օրթաքիլիսա	շենք չունի	----	----	----	----	----	----	300
46. Համզաչիման	3 սենյակ	Ա-Դ	1	Ներսիսյան դպրոցից	թոշակադրամ, հասարակական տուրքեր	980	00	
			1	Երևանի թեմական դպրոցից				
			1	Հառիճի դպրոցից				

**ՀԱԱ ֆոնդ 28, ցուցակ 1, գործ 30, թթ. 53-64: Բնագիր: Ձեռագիր:**

**ԳՈՐԾ ԷԶՄԻԱՏՆԻ ԼՈՒՍԱՎՈՐՉԱԿԱՆ ՀԱՅՈՑ ՄԻՆՕՂԻ ԵՎ ԿՈՆՍԻՍՏՈՐԻԱՅԻ 1911Թ. ՀՈՂԱՏԻՐՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ<sup>29</sup>**

**Տեղեկագիր 1911թ. դրությամբ Երևանի թեմի հայ առաքելական եկեղեցիների, վանքերի, ծխական դպրոցների, հոգևոր այլ հաստատությունների և հոգևորականների թվի մասին**

աղյուսակ 1

Բնակավայրը	Եկեղեցու անվանումը	Հոգևորականության թիվը	հավատացյալների թիվը		Եկամուտն անշարժ գույքից		Ծախսերը	
			ար.	իգ.	ռուբ.	կոպ.	ռուբ.	կոպ.
<b>Ա Լ Ե Ք Մ Ա Ն Դ Բ Ա Պ Ո Լ Ք Ա Ղ Ա Ք Ո Ւ Մ</b>								

<sup>29</sup> Փաստաթուղթը կազմվել է Սիևոդի որոշմամբ 1912թ. հունվարի 3-ին: Ալեքսանդրապոլի փոխանորդությանը վերաբերող հատվածն իրականում բաժանված է երկու մասի. առաջինում տրվում են գյուղերը, հոգևորականների և հավատացյալների թիվը, իսկ երկրորդում՝ եկեղեցիների անունները, անշարժ գույքից ստացված եկամուտները և հաշվետու տարում ծախսերը: Ավելորդ կրկնություններից խուսափելու համար մենք երկու աղյուսակները միավորել ենք մեկում (տե՛ս ՀԱԱ ֆոնդ 56, ցուցակ 16, գործ 475, թթ. 1-449):

Արկադի Ակոպով, Դիանա Ոսկանյան

զավառակներուն Այեքսանդրապոլ	սր. Աստվածածին սր. Փրկիչ սր. Նշան սր. Լուսավորիչ	16	17895	15828	12310 12236 277 1432	00 00 26 77	12310 11309 300 1468	00 56 08 71
<b>Գ Ա Վ Ա Ռ Ի Գ Յ Ո Ւ Դ Ե Ր Ո Ւ Մ</b>								
1. Դզրլոյ	սր. Աստվածածին	1	480	459	67	05	51	10
2. Քոռաղբյուր	սր. Աստվածածին	1	216	200	26	33	21	94
3. Դզրլքիլիսա 2-րդ	սր. Աստվածածին	1	248	228	59	13	44	20
4. Չիֆթալի	սր. Խաչ	2	364	355	40	85	25	70
5. Դայրուլի Դուզքենդ	սր. Աստվածածին	1	----	----	----	----	----	----
6. Բոզոլսուշ	սր. Տրդատ	----	238	232	26	00	23	40
7. Գրուլիբուլալ	սր. Աստվածածին	----	148	183	30	00	25	95
8. Մահմուդջուղ	սր. Աստվածածին	2	967	943	71	29	67	17
9. Մոլլա Գոկչա	սր. Աստվածածին	1	758	665	166	45	188	44
10. Ձիթանքով	սր. Աստվածածին	1	480	445	50	29	32	34
11. Շիրվանջուղ	սր. Աստվածածին	2	1036	936	64	80	34	80
12. Բայանդուր	սր. Աստվածածին	1	601	571	----	----	----	----
13. Սոնգուլի	սր. Աստվածածին	1	542	478	32	25	24	58
14. Սարիբաշ	սր. Աստվածածին	1	237	191	15	80	16	22
15. Փիրթիքյան	սր. Թաղեսու	1	206	198	5	15	4	25
16. Արմուլի	սր. Սարգիս	2	400	362	21	65	19	62
17. Բողաքքեսան	սր. Աստվածածին	2	562	529	13	62	19	24
18. Հոռոմ	սր. Աստվածածին	2	1122	1017	65	34	28	21
19. Ճլովխանլի	սր. Լուսավորիչ	----	354	321	25	45	23	25
20. Դավլի	սր. Աստվածածին	----	867	853	70	60	50	40
21. Քյալալի	սր. Աստվածածին	1	125	132	11	20	9	70
22. Դահարլի	սր. Հովհաննես	1	443	420	70	60	50	41
23. Թալիբուլի	սր. Աստվածածին	1	280	236	8	90	9	10
24. Իլիխաբի	սր. Գևորգ	1	812	765	78	35	57	23
25. Իմիրխանլի	սր. Մինաս	----	541	542	33	20	27	70
26. Դարաքիլիսա Փոքր	սր. Ստեփանոս	3	2024	1986	245	66	226	69
27. Թոմարտաշ	սր. Աստվածածին	1	510	445	28	45	27	95
28. Լութնիդջալ	սր. Աստվածածին	1	221	232	----	----	----	----
29. Համամլի	սր. Աստվածածին	4	2141	1857	52	30	38	90
30. Վարդուլ	սր. Նշան	2	1206	1069	45	70	43	70
31. Դաչաղան	սր. Նշան	----	575	523	----	----	----	----
32. Չոտուր	սր. Նշան	2	445	409	21	00	22	00
33. Սպիտակ	սր. Մինաս	1	433	420	25	46	85	56
34. Չիկդամալ	սր. Նշան	2	665	587	24	85	36	53
35. Էֆենդի	սր. Սարգիս	1	171	132	9	00	8	40
36. Զարինջա	սր. Խաչ	1	310	228	10	50	11	40
37. Սպուտ	սր. Աստվածածին	1	110	100	5	40	3	40
38. Բուրդաշեն	սր. Լուսավորիչ	----	305	215	13	35	15	41
39. Բաբուլի	սր. Աստվածածին	1	330	280	8	10	7	50
40. Դազարապատ	սր. Հակոբ	----	270	220	18	60	19	98
41. Ադին	սր. Հակոբ	1	680	530	9	88	20	40
42. Դեղաչ	սր. Աստվածածին	1	211	222	8	00	10	00
43. Չիրպիլի	սր. Աստվածածին	----	410	390	15	43	15	43
44. Բոզդոդան	սր. Խաչ	1	540	560	17	48	18	39
45. Դզրլքիլիսա	սր. Լուսավորիչ	1	608	570	23	70	24	80
46. Տավանդալ	սր. Պողոս-Պետրոս	1	551	710	29	90	29	90
47. Սվանվերդի	սր. Աստվածածին	1	641	530	18	80	14	80
48. Քյափանակ Մեծ	սր. Աստվածածին	1	1097	1029	15	00	15	00
49. Օրթաքիլիսա	սր. Աստվածածին	1	466	419	132	23	181	45
50. Հաջինազար-Դուլի	սր. Աստվածածին	2	861	776	30	50	30	50

Արխիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

51. Աղբիլիսա	սբ. Աստվածածին	1	400	372	34	60	34	60
52. Դարբանդ	սբ. Աստվածածին	1	281	240	432	45	32	09
53. Ջաջուռ	սբ. Աստվածածին	1	956	838	----	----	----	----
54. Սարիար Մեծ	սբ. Խաչ	1	450	431	----	----	----	----
55. Արթիվայի 3-րդ	սբ. Աստվածածին	1	420	400	57	86	31	25
56. Դիրաքլար	սբ. Աստվածածին	1	565	500	33	00	33	00
57. Թոփառլի	սբ. Աստվածածին	1	599	625	131	37	64	92
58. Դուզբենդ	սբ. Աստվածածին	1	1020	980	15	00	15	00
59. Ղանլիջա Ներքին	սբ. Ստեփանոս	1	324	296	152	28	86	20
60. Քեթի Փոքր	սբ. Հակոբ	1	221	235	134	42	42	60
61. Սոգուրթի	սբ. Հակոբ	1	1629	1439	100	42	74	79
62. Դոնայարճան	սբ. Հակոբ	2	654	608	143	17	50	60
63. Կապս	սբ. Աստվածածին	1	335	311	37	90	21	26
64. Քեթի Մեծ	սբ. Աստվածածին	1	630	580	156	45	48	80
65. Քյափանակ Փոքր	սբ. Աստվածածին	1	1097	1029	17	60	17	60
66. Չրախլի	սբ. Աստվածածին	2	789	766	43	70	43	70
67. Ղալինջա	սբ. Աստվածածին	----	----	-----	----	----	----	----
68. Չոռլի	սբ. Հովհաննես	1	320	210	37	25	37	52
69. Ճզրխլար	սբ. Աստվածածին	1	700	560	32	70	37	00
70. Կյուրջիլոլ	սբ. Աստվածածին	1	500	400	29	70	30	70
71. Թաքնալի	սբ. Աստվածածին	1	380	320	14	00	15	00
72. Ղարաքիլիսա Իլլի	սբ. Աստվածածին	1	540	400	13	00	14	00
73. Ջելարկեչուտ	սբ. Աստվածածին	1	420	340	23	00	23	00
74. Բանդկան	սբ. Աստվածածին	1	420	310	29	00	30	00
75. Բանդկան Փոքր	----	1	110	100	----	----	----	----
76. Սամոլի	սբ. Հակոբ	1	332	192	26	42	27	50
77. Ալիխան	սբ. Աստվածածին	1	240	210	20	10	21	00
78. Ղարաքիլիսա Նոր	սբ. Ստեփանոս	1	250	240	17	80	18	00
79. Կեֆլու	սբ. Ստեփանոս	2	260	230	70	60	50	40
80. Սարիար Նոր	սբ. Ստեփանոս	2	260	270	----	----	----	----
81. Արթիկ Նոր <sup>30</sup>	----	1	455	447	----	----	----	----
82. Ղանլիջա Վերին	սբ. Ստեփանոս	1	600	530	83	00	35	15
83. Խանվալի	----	1	----	----	----	----	----	----
84. Նորաշեն	սբ. Աստվածածին	3	585	518	18	45	20	00
85. Դոլդաթ	սբ. Աստվածածին	1	436	490	47	70	25	00
86. Արթիվայի Մեծ	սբ. Աստվածածին	1	530	505	24	50	25	00
87. Արթիվայի Փոքր	սբ. Աստվածածին	1	475	435	15	00	15	00
88. Բաշքենդ Նոր	սբ. Աստվածածին	1	210	200	18	70	16	24
89. Գյոզալդարա Հալկ.	սբ. Աստվածածին	1	415	406	100	85	30	00
90. Դրդիդագիրման	սբ. Աստվածածին	1	720	570	120	28	15	00
91. Հաջիխալիլ	սբ. Լուսավորիչ	----	385	340	56	00	36	00
92. Ջանգիթափա	սբ. Աստվածածին	----	213	210	22	40	20	25
93. Քեշիշքենդ	սբ. Աստվածածին	----	250	241	20	50	22	00
94. Մունջուխլի	սբ. Աստվածածին	1	385	382	40	22	25	30
95. Փամպ	սբ. Աստվածածին	2	380	350	----	----	----	----
96. Ախդուլի	սբ. Աստվածածին	---	360	315	----	----	----	----
97. Ղազանչի	սբ. Աստվածածին	----	610	630	9	60	6	73
98. Եզանլար	սբ. Աստվածածին	2	640	700	28	60	28	60
99. Դուլիջան	սբ. Աստվածածին	1	400	360	8	60	10	35
100. Ղասամալի	սբ. Աստվածածին	1	----	----	13	60	13	60
101. Արթիկ	սբ. Լուսավորիչ	3	2395	2320	167	38	109	22
102. Ղփչաղ	սբ. Աստվածածին	2	425	412	----	----	----	----

<sup>30</sup> Արխիվային վավերագրերում գյուղը հիշատակվում է նաև Դըլիջ-Յաթաղ անունով (օրինակ տե՛ս u ՀԱԱ ֆոնդ 57, ցուցակ 2, գործ 106, թթ. 1-20):

Արկադի Ակոպով, Դիանա Ոսկանյան

103. Խաչաքիլիսա	սր. Գևորգ	----	330	275	8	00	10	54
104. Բաշքենդ	սր. Աստվածածին	1	550	560	16	80	21	00
105. Բերանդ Փոքր	սր. Գևորգ	1	885	744	34	05	35	00
106. Մեփթի	սր. Ստեփանոս	1	760	715	31	00	42	35
107. Ղարաբոյա	սր. Աստվածածին	1	545	487	14	30	87	66
108. Ղալթախչի	սր. Ստեփանոս	2	1052	972	45	90	37	96
109. Ավդիբեկ	սր. Գևորգ	1	826	800	189	20	6	10
110. Բերանդ Մեծ	սր. Աստվածածին	2	1530	1356	35	95	55	55
111. Ղարալ	սր. Հովհաննես	1	842	721	18	90	14	95
112. Ենիքոյ	սր. Ստեփանոս	1	150	230	16	40	14	30
113. Նալբանդ	սր. Խաչ	1	607	556	40	30	40	30
114. Թափանկի	սր. Խաչ	1	452	407	17	80	15	98
115. Գերան	սր. Աստվածածին	2	604	578	77	90	50	00
116. Գյուլիջա	սր. Փրկիչ	1	538	456	14	50	13	00
117. Գյուլոյիսուշ	սր. Գևորգ	----	248	219	10	66	10	93
118. Արբուլաղ	սր. Աստվածածին	1	786	704	32	00	47	40
119. Ղարաքիլիսա Մեծ	սր. Աստվածածին	3	2343	2300	2027	69	2155	40
120. Համգաչիման	սր. Լուսավորիչ	2	1628	1430	149	50	132	00
121. Ղշաղ	սր. Աստվածածին	1	968	911	55	00	121	40
122. Յաղուբլի	սր. Հովհաննես	----	663	558	40	80	22	10
123. Սարմուսախլի	սր. Աստվածածին	1	410	380	33	80	15	20
124. Բզովրալ	սր. Նշան	----	390	291	17	20	20	20
125. Հաֆիդարա	սր. Աստվածածին	2	970	872	30	70	83	42
126. Դարբազ	սր. Աստվածածին	----	287	253	13	00	21	50
127. Վարդանկի	սր. Ատոմյան	1	236	238	15	00	15	65
ԸՆԴԱՄԵՆԸ		140	72119	66506				
ՀԱՆՐԱԳՈՒՄԱՐԸ		156	90014	82334				

ՀԱԱ ֆոնդ 56, ցուցակ 16, գործ 475, թթ. 130-137, 206-212: Բնագիր: Ձեռագիր:

Статистические сведения по первому участку Александропольского уезда  
Эриванской губернии

№	Вопросы комитета	Ответы	Примечание
1	Количество населения обоих полов к 1 января 1912 г.	В городе Александрополе – 51074, в участке – 51459 душ	С. 2
2	Число населения туземного и нетуземного	Туземного населения в участке 50511 душ обоого пола, русских – 948, других национальностей нет. Временно проживавших туземцев 1002, русских – 636, поляков, немцев и других - 56	С. 2
3	Пространство в квадратных верстах	Пространство участка 830,30 кв. верст	С. 2
4	Рельеф участка	Характер местности - гористое	С. 3
5	Реки	Бамбак-чай, Ванадзор, Акстафинка	С. 3
6	Граница с морем	Нету	С. 3
7	Примыкание к государственной границе	К государственной границе не примыкает	С. 4
8	Горные хребты и проходимость дорог	Соприкасается с горными хребтами – 1) „Чубуклинским“ Борчалинского уезда, колесные сообщения не прекращаются, 2) „Алтунтахт“ и „Ешан Майдан“ Новобаязедского уезда, и с 3-им участком Александропольского уезда „Алиханским“. Во всех этих хребтах колесное сообщение прекращается с декабря до 15-20 апреля	С. 4
9	Железные дороги	Полотно Закавказских железных дорог проходит по территории участка, узлов не образуя. Железнодорожных станций три и полустанков три. В смысле	С. 4

Արհիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին

		пасса-жирского и торгового движения, серьезное значение имеют станции Караклисы и Амамлы				
10	Курорты и дачные места	Селение Б.Караклисы, как дачное место с каждым годом привлекает все больше и больше дачников, приезжавших из города Баку, Тифлиса, Эривани и других мест. В 20-и верстах от Караклисы, в селении Никитино имеются минеральные воды (железно-щелочные), привлекающие дачников летом. В Караклисе проживает до 300 семейств, а в Никитино – до 50 семейств	С. 5			
11	Святыни	В селении Караклисы имеется старая Армяно-Григорианская „св. Марии“ церковь, куда на храмовом празднике 16го августа стекается до 2000 богомольцев	С. 5			
12	Ярмарки; продолжительность	Нет	С. 5			
13	Фабрики-заводы, рудники а) общее число рабочих о/п б) число русско и иностранно-под-данных в отдельности на каждой фабрике заводе и прочих	а) Имеется 1) мыльноплавильный завод в селении Сисимафан, 2) фроловая балка, 3) „Танзут“ сторнаго колчагана. На завод рабочих мужчин 15, на рудник фроловой балки 24, и на Танзуте 32. б) работников только турецкоподданных и то временно на рудниках. Их число не превышает 5-и человек на каждый рудник. Кроме этого на 4-х мыловаренных, 118 мук. Мельницах, 12 маслобоен и 1 красильных заведений 230 рабочих русскоподданных туземцев	С. 6			
14	Железнодорожные мастерские с числом рабочих о/п	Нет	С. 6			
15	Значительные поселки	Имеются значительные селения: - 1) Б.Беканд, 2) Амамлы, 3) Б.Караклисы. Кроме сельских должностных лиц (старшины и тамошники) других чинов в полиции не имеется. В селении Б.Караклисы резиденция Пристава I участка	С. 6			
16	Местности с особым стратегическим значением	Нет	С. 7			
17	Воинские части	Нет	С. 7			
18	Банки, их отделения, ссудо-сберегательные товарищества	Банков, их отделений и прочих нет. Имеются - 1) Ссудо-сберегательные Товарищества – Бозикендское, 2) Общество Мелкого кредита в Б.Караклисе, 3) тоже - Амамлинское	С. 7			
19	Число учебных заведений а) общеобразовательных- средних б) общеобразовательных- низших в) сельскохозяйственных	18 общеобразовательных низших (церковно-приходских и частных). Сельскохозяйственных и средних не имеется	С. 8			
20	Число типографий, литографий, концертных залов, театров	В участке нет типографий, литографий, театров, концертных залов, кинематографов и других подобных заведений	С. 9			
21	Число трактирных заведений	В селениях участка трактирных заведений с крепкими напитками – 31, без крепких напитков – 6, гостиниц – 3 и постоянных дворов - 16	С. 9			
22	Число издаваемых в участке газет и журналов	Журналы и газеты не издаются	С. 9			
23	Число лиц, состоявших в участке под надзором полиции	К 1-ому январю 1913 г. состояло под надзором 17 человек	С. 9			
24	Число проживающих административно ссыльных	Нет	С. 10			
25	Число за 1910, 1911, 1912 гг. по преступным деяниям, по коим виновных не обнаружено	Дел не раскрыто: 1910 г. – 24, 1911 г. – 49, 1912 г. - 48	С. 10			
26	Число лиц против кого в участке возбуждено судебное преследование (1910-1912 гг.) а) в сельских судах, б) в мировых судах, в) у судебных следователей	суды	<b>1910 г.</b>	<b>1911 г.</b>	<b>1912 г.</b>	С. 10
		а	299	264	379	
		б	275	271	292	
		в	189	137	138	
27	Число случаев в участке (1910-1912 гг.) а) разбоев и грабежей, б)	Случаи	<b>1910 г.</b>	<b>1911 г.</b>	<b>1912 г.</b>	С. 11
		а	19	52	54	



Արկարի Ակոսով, Դիանա Ոսկանյան

	убийств и покушений, в) скотокрадства	б	10	27	33		
		в	60	58	51		
28	Число разбойных шаек (1910-1912 гг.)	В 1910-1911 гг. шайка Бакира Курбан-оглы и Акопа Дуриньянца Казахского. В 1912 г. две шайки: Паши Абдула Азим-оглы и Болляра и Зейнала Шабан-оглы				С. 11	
29	Число административных нарушений (1910-1912 гг.)	1910 г. – 67, 1911 г. – 61, 1912 г. - 56				С. 11	
30	Среднегодовая стоимость наема квартир: а) малых (до 4 комнат), б) средних (от 4 до 6 комнат), в) больших (свыше 6 комнат)	а) 200-250 рублей, б) 250-360 рублей, в) до 800 рублей				С. 11	
31	Среднегодовая стоимость топлива	Дров куб. Саж. – 25-30 рублей, кизяка сотня – от 1 руб. 20 коп. до 1 руб. 60 коп.. Прочего топлива нет				С. 12	
32	Среднегодовая стоимость осветительных материалов	Керосину пуд – от 1 руб. 60 коп. до 2 руб. Стеариновых свечей фунт – от 32 коп. до 35 коп.				С. 12	
33	Среднемесячная плата прислуге обоих полов	Среднемесячная плата прислуге мужской и женской от 12 до 15 руб.				С. 12	
34	Плата чернорабочим	Поденная плата в участке чернорабочим летом 1 руб. 20 коп., зимой – 80 коп.				С. 12	
35	Стоимость главнейших жизненных припасов	Печаного хлеба фунт – 1-аго сорта -4,5 коп., 2-ого сорта – 4 коп., говядины фунт – 13 коп., баранины – 15 коп., коровьего масла – 55 коп., соли – 2 коп., бутылка молока – 7 коп., картофеля пуд – 45 коп.				С. 13	
36	Цена лошади, ячменя, самана, сена	Средняя стоимость лошади – 100 руб., пуд сена – 27 коп., саману пуд – 25 коп., ячменя пуд – 1 руб.				С. 13	
37	Число входящих бумаг у полицейских участковых приставов (1910-1912 гг.)	Документы	1910 г.	1911 г.	1912 г.	10 мая 1913 г.	С. 13
		Общие настольные	18720	20387	22503	8400	
		секретные	714	852	982	410	
38	Число исходящих бумаг у полицейских участковых приставов (1910-1912 гг.)	Документы	1910 г.	1911 г.	1912 г.	10 мая 1913 г.	С. 14
		Общие настольные	21840	23551	26253	9800	
		секретные	1071	1278	1628	339	
39	Телефоны	Телефонов в участке нет				С. 14	
40	Неблагоприятные климатические особенности	Нет				С. 14	

Центральный государственный исторический архив Грузии (ЦГИАГ), фонд 415, Закавказский статистический комитет, дело 116, л. 2-14. Подлинник, рукопись.

**Статистические сведения по третьему участку  
Александропольского уезда Эриванской губернии**

№	Вопросы комитета	Ответы	Примечание
1	Количество населения обоих полов к 1 января 1912 г.	Количество населения обеих полов в 3-ем участке 35698 душ	С. 2
2	Число населения туземного и нетуземного	Туземцев – 35692, поляков, немцев и других - 6	С. 2
3	Пространство в квадратных верстах	805,00 кв. верст	С. 2
4	Рельеф участка	Преимущественно гористое	С. 3
5	Реки	Река Арпачай. Сообщение между берегами в течении года непригодное	С. 3
6	Граница с морем	Нет	С. 3
7	Примыкание к государственной границе	Нет	С. 4
8	Горные хребты и проходимость дорог	Прорезывается двумя горными хребтами – Алиханским и Карахачским. Оба с декабря по апрель	С. 4

**Արհիվային վավերագրեր Ալեքսանդրապոլի գավառի մասին**

		заполняются снегами. Сообщение в течении этого времени затрудняется, порой прекращается				
9	Железные дороги	Проходит линия Тифлис-Карсской железной дороги и имеются полуостановки: Ортаклиса, Баяндур и Арпачай, последние два – разъезды. Серьезного значения в смысле торгово-пассажиражного движения не имеют. Узлов дорога не образует.	С. 4			
10	Курорты и дачные места	Нет	С. 5			
11	Святые	Нет	С. 5			
12	Ярмарки; продолжительность	Нет	С. 5			
13	Фабрики-заводы, рудники а) общее число рабочих о/п б) число русско и иностранно под-данных в отдельности на каждой фабрике заводе и прочих	Имеются 118 мукомолей и 20 маслобоен.	С. 6			
14	Железнодорожные мастерские с числом рабочих обоих полов	Нет	С. 6			
15	Значительные поселки	Нет	С. 6			
16	Местности с особым стратегическим значением	Нет	С. 7			
17	Воинские части	Нет	С. 7			
18	Банки, их отделения, ссудо-сберегательные товарищества	Банков и прочих нет, а есть одно Малокараклиское ссудо-сберегательное товарищество.	С. 7			
19	Число учебных заведений а) общеобразовательных- средних б) общеобразовательных- низших в) сельскохозяйственных	а) нет б) низших церковно-приходских – 13 в) нет	С. 8			
20	Число типографий, литографий, концертных залов, театров	нет	С. 9			
21	Число трактирных завдений	В селениях участка трактирных заведений с креп-кими напитками пять, без крепких напитков- пять. Гостиниц и прочих нет	С. 9			
22	Число издаваемых в участке газет и журналов	Нет	С. 9			
23	Число лиц, состоявших в участке под надзором полиции	46 человек.	С. 9			
24	Число проживающих административно ссыльных	Нет и не было административно ссыльных.	С. 10			
25	Число за 1910, 1911, 1912 гг. по преступным деяниям, по коим виновных не обнаружено	Дел не раскрыто: 1910 г. – 9, 1911 г. – 7, 1912 г. - 11	С. 10			
26	Число лиц против кого в участке возбуждено судебное преследование (1910-1912 гг.) а) в сельских судах, б) в мировых судах, в) у судебных следователей	суды	1910 г.	1911 г.	1912 г.	С. 10
		а	12	10	18	
		б	473	508	518	
		в	17	14	19	
27	Число случаев в участке (1910-1912 гг.) а) разбоев и грабежей, б) убийств и покушений, в) скотокрадства	Случаи	1910 г.	1911 г.	1912 г.	С. 11
		а	3	2	3	
		б	4	2	5	
		в	10	10	11	
28	Число разбойных шаек (1910-1912 гг.)	В 1910 г. – 1, в 1911 г. – 1, в 1912 г. – 1	С. 11			
29	Число административных нарушений (1910-1912 гг.)	Наложено взысканий - 1910 г. – 48, 1911 г. – 19, 1912 г. - 15	С. 11			
30	Среднегодовая стоимость наема квартир: а) малых (до 4 комнат), б) средних (от 4 до 6 комнат), в) больших (свыше 6 комнат)	Квартир, сдаваемых в наем не имеется (резиденция пристава в гор. Александрополе).	С. 11			
31	Среднегодовая стоимость топлива	В участке в топливо употребляется только пизяк. Стоимость от 1 руб. До 1 руб. 20 коп.	С. 12			

32	Среднегодовая стоимость осветительных материалов	Керосину пуд – от 1 руб. 80 коп. до 2 руб. Свечей в продаже нет.					С. 12
33	Среднемесячная плата прислуге обоих полов	Домашняя прислуга спродавольствием от хозяев – мужская – 12-16 руб., женская – 10-14 руб. в месяц.					С. 12
34	Плата чернорабочим	Летом без продовольствия от 1 руб. до 1 руб. 50 коп., зимой – 80 коп. – 1 руб. за день.					С. 12
35	Стоимость главнейших жизненных припасов	Фунт хлеба – 1-ого сорта - 5 коп., 2-ого сорта – 4,5 коп., фунт мяса – 14 коп., 10-ка яиц – 18 коп., фунт масла – 65 коп., соли – 3 коп., бутылка молока – 8 коп., пуд катюфеля – 60 коп.					С. 13
36	Цена лошади, ячменя, самана, сена	Лошадь стоит от 120 до 150 руб., пуд сена – 35-40 коп., пуд ячменя – 1 руб. – 1 руб. 20 коп., соломы в продаже нет.					С. 13
37	Число входящих бумаг у полицейских участковых приставов (1910-1912 гг.)	Документы	1910 г.	1911 г.	1912 г.	10 мая 1913 г.	С. 13
		Общие настольные	11237	11327	12145	4025	
		секретные	747	768	783	285	
38	Число исходящих бумаг у полицейских участковых приставов (1910-1912 гг.)	Документы	1910 г.	1911 г.	1912 г.	10 мая 1913 г.	С. 14
		Общие настольные	13485	13593	14584	4830	
		секретные	897	921	939	339	
39	Телефоны	Нет					С. 14
40	Неблагоприятные климатические особенности	Нет					С. 14

ЦГИАГ, фонд 415, Закавказский статистический комитет, дело 117, л. 2-14. Подлинник, рукопись

**Եզրահանգում՝** Ըստ թեմատիկ բովանդակության՝ աղյուսակներն արտացոլում են տեղեկագրեր Երևանի նահանգի Ալեքսանդրապոլի գավառի 1902, 1906, 1910-1913թթ. տեղաբնիկ ազգաբնակչության էթնոժողովրդագրական և կրոնադավանաբանական պատկերի, գավառում ժամանակավորապես հաստատվածների էթնոժողովրդագրական և կրոնադավանաբանական պատկերի, Ալեքսանդրապոլում հաստատվածների և հեռացածների, բնակչության բնական վերարտադրության, սպանության (բռնի և պատահաբար) դեպքերի, արևմտահայ գաղթականության, Երևանի նահանգի քաղաքների աշխարհագրական դիրքի և բնակչության թվի, գյուղական բնակչության թվի, հայ առաքելական եկեղեցիների, վանքերի, ծխական դպրոցների, հոգևոր այլ հաստատությունների ու հոգևորականների թվի մասին:

**АРХИВНЫЕ ДОКУМЕНТЫ ОБ АЛЕКСАНДРОПОЛЬСКОМ УЕЗДЕ (НАЧАЛО XX ВЕКА)**

**Акопов А.А., Восканян Д.А.**

**Ключевые слова:** Армения, Российская империя, Эриванская губерния, демография, население, беженцы, район, город, село.

Издаваемые материалы представляют интереснейшие сведения по истории Александропольского уезда, который в 1900-ые гг. входил в состав Эриванской губернии и делился на четыре участка. В диаграммах представлена обширная информация об этнодемографической и религиозно-конфессиональной картине Александропольского уезда. К отчетам приобщены также ведомости с различными статистическими данными (иммиграция западных армян, географическое положение городов и распределение населения, сельское население, число армянских апостольских церквей, монастырей, приходских школ, других религиозных учреждений и численность священнослужителей), которые могут представлять интерес как для специалистов - историков, так и для широкого круга читателей. Представленные материалы выбраны из данных статистических сборников, а также фондов № 105 Национального архива Армении, № 415 (Закавказский статистический комитет) Центрального государственного исторического архива Грузии.

**ARCHIVAL DOCUMENTS ON ALEKSANDROPOL PROVINCE  
(EARLY TWENTIETH CENTURY)**

*Akopov A.A., Voskanyan D.A.*

**Key words:** *Armenia, Russian Empire, Yerevan Province, demography, population, refugees, district, town, village.*

The published materials present the most interesting information on the history of Alexandropol province, which in the 1900s., was part of the Erivan province and was divided into four sections. The tables represent broad information about the ethno-demographic and religious-confessional picture of Alexandropol province. The reports also include statements with various statistical data (immigration of Western Armenians, geographical location of cities and population, rural population, number of Armenian Apostolic churches, monasteries, rural schools, other religious institutions and clergy), which should be of interest to historians and for a wide range of readers. The presented materials are taken from the data of statistical collections, as well as the funds № 105 of the National Archives of Armenia, № 415 (Transcaucasian Statistical Committee) of the Central State Historical Archives of Georgia.

## References

1. Aleksandrapoli gavary vijakagrakan nyuterum (XIX d. - XX d. skizb), pastatxteri ev nyuteri zhoghovatsu, ashkhatasirutyamb **A.Hayrapetyani**, Yerevan, 2011 (**in Armenian**).
2. **Aleksanyan K.**, Arevmtahay gaghtakanutyuny Aleksandrapoli gavarum 1914-1922 tt., pastatgfteri zhoghovatsu, Yerevan, 2012 (**in Armenian**).
3. Pamyatnaya knizhka Erivanskoy gubernii na 1904 god, pod redaktsiyey sekretarya Erivanskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta, pravatelya kantselyarii gubernatora A.I. Marchenko, izdaniye Erivanskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta, Erivan, 1903 (**in Russian**).
4. Pamyatnaya knizhka Erivanskoy gubernii na 1908 god, pod redaktsiyey sekretarya Erivanskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta, Chlena Gubernskogo po poselyanskim delam prisutstviya V.Ye. Vasileva, izdaniye Erivanskogo gubernskogo statisticheskogo komiteta, Erivan, 1908 (**in Russian**).

*Ընդունվել է՝ 10.10.2019*

*Գրախոսվել է՝ 29.10.2019*

*Հանձնվել է տպ.՝ 11.11.2019*

### Տեղեկություններ հեղինակների մասին

**Արկարի ԱԿՈՂՈՎ՝** պատմ. գիտ. թեկնածու, ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայազիտական հետազոտությունների կենտրոնի գիտքարտուղար, էլ. փոստ՝ [arkadone1@gmail.com](mailto:arkadone1@gmail.com)

**Դիանա ՈՍԿԱՆՅԱՆ՝** ՀՀ ԳԱԱ Շիրակի հայազիտական հետազոտությունների կենտրոնի գիտաշխատող, էլ. փոստ՝ [diana.voskanyan.2017@mail.ru](mailto:diana.voskanyan.2017@mail.ru)